

ŠVIESA

NO. 2

BALANDIS – GEGUŽĖ – BIRŽELIS

1973 M.

T. Kulakausko "Lauko darbininkai". 1950.

SVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y. 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redaktorius Antanas Bimba

No. 2

Balandis - Gegužė - Birželis (April - May - June) 1973

XXXVIV

TURINYS

AMERIKOS PAŽANGIŲ LIETUVIŲ PASIDIDŽIAVIMAS

Lietuvių Literatūros Draugija	3
AR JIE PASIMOKYS IŠ VIETNAMO KARO? D. M. Šolomskas	4
SKERSAI PASAULĮ. Stasės Bučienės poezija	5
ŽEMĖ. Juozo Jaro poezija	5
ERETIKŲ IR RAGANŲ DEGINIMAI LIETUVOJE. A. Gučiūnietis	6
TĖVIŠKĖJE. P. Stunžėno poezija	8
DOGMATINIAI PAKETTIMAI. Bronius Jauniškis	9
NEŽINOMO KAREIVIO KAPAS. Aleksio Churgino poezija	10
DIENORAŠTIS. Aleksio Churgino poezija	10
POETAS DAINAVO TIKROVE. V. Bovinas	11
PLATI ROMAŅO VAGA. A. Liepsnonis	14
PIRMOJI SPECIALI MOTERŲ GYVENIMĄ LIEČIANTI "LAISVĖS" LAIDA K. Petrikienė	16
PRAŠAU ŽAIBŲ. Algimanto Mikutos poezija	18
KONFERENCIJA SENIESEMS LIETUVIŲ TIKĖJIMAMS NAGRINĖTI A. Martinionis	19
TU MANE ŠAUKEI. Aldonos Puišytės poezija	20
SU DIPLOMA RANKOSE. Julius Būtėnas	21
ATSIŠVEIKINIMAS SU VASARA. Juozo Marcinkevičiaus poezija	23
MEDAUS VAIŠĖS. E. Gedvilaitė	24
PRIEŠAIS OKEANĄ. J. Šimonio poezija	26
LIETUVOS HIDROBIOLOGŲ INDĖLIS, VYKDANT TARPTAUTINĘ BIOLOGINĘ PROGRAMA. K. Jankevičius	27
KAIP MOTINAI. Jono Lapašinsko poezija	30
PELENŲ URNA. J. Aloto poezija	31
Stasės Bucevičienės poezija	31
LLD REIKALAI. Ieva Mizarienė	31

LIETUVIŲ LITERATŪROS DRAUGIJA -

AMERIKOS PAŽANGIŲJU LIETUVIŲ PASIDIDŽIAVIMAS

Už poros metų mūsų didžioji Amerikos Lietuvių Literatūros Draugija (LLD) švęs savo gyvavimo 60-metinių jubiliejų, o jos leidžiamam žurnalui "Šviesa" ateinančiais metais sukaks keturiasdešimt metų. Tai svarbios ir garbingos sukaktys. Neklystame sakydami, kad mūsų LLD bene bus seniausia to pobūdžio lietuvių organizacija, o mūsų "Šviesa" seniausias be pertraukos išeinąs lietuvių žurnalas ne tik Amerikoje, bet visame pasaulyje.

Jau tuo vienu mes, Amerikos pažangieji lietuviai, ypač tie, kurie esame LLD nariais nuo pat jos gimimo dienos, arba kiek vėliau jai įstojome ir iki šiol tebesame jos nariais, galime nuoširdžiausiai didžiuotis. Juo daugiau mes galvojame apie šios mūsų organizacijos per tą gražų laikotarpį nueitą kelią ir nuveiktus darbus, tuo didesnis darosi mūsų pasididžiavimas. O ypač tenka džiaugtis ir didžiuotis tuo, kad mūsų LLD ir šiandien tebėra veikiausia Amerikos lietuvių organizacija. Nepaisant jos gretų (dėl narių aukšto amžiaus) paskutiniaisiais keleriais metais didoko praretėjimo, dar ir šiandien ji nesiruošia trauktis iš kovų lauko už pažangą ir šviesesnę rytoj visai žmonijai.

Džiugu, kad šie metai žada būti vieni iš vaisingiausių metų jos gyvavime. Remiantis Centre gaunamais pranešimais, matosi, kad visur nariai duokles gerai mokasi ir kad kuopos rodo žymų pagyvėjimą. Niekur nepastebima nė mažiausio pesimizmo, visur veikiama pagal laiką ir sąlygas. Ypatinai visur gražiai kuopos ir nariai rūpinasi pažangiosios lietuvių spaudos išlaikymu ir stiprinimu, prisilaikant organizacijos tradicijos, kad LLD yra ir turi būti mūsų pažangiosios spaudos - "Laisvės", "Vilnies" ir kanadiečių "Liaudies Balso" - atspara ir stiprybė. Tai buvo akivaizdžiausiai įrodyta šių laikraščių labai sėkminguose praėjusiuose vajuose. Neperdedant, su giliausiu įsitikinimu galima sakyti, kad be LLD negalima įsivaizduoti Amerikos lietuvių pažangiosios spaudos. Taip pat, žinoma, be šios spaudos LLD nebūtų išgausi į didžiulę apšvietos ir kultūros organizaciją, ir nebūtų atlikus tuos didžiulius darbus, kuriuos ji atliko per tuos beveik šešiasdešimt metų. Žodžiu, nebūtų buvus tuo, kuo yra šiandien.

Mes taipgi optimistiškai žiūrime į mūsų LLD ateitį. Jai lemta dar ilgai ir gražiai gyvuoti. Ji nė valandėlei nenuleis pažangos ir kovos vėliavos ateinančiais audringais laikais.

D. M. Šolomskas

AR JIE PASIMOKYS IŠ VIETNAMO KARO?

Po Antrojo pasaulinio karo Jungtinės Amerikos Valstijos pasimojo pasaulyje viešpatauti. Kapitalistinės valstybės lengvai pasidavė jų politikai, beliko tik Tarybų Sąjungai ir kitoms socialistinėms valstybėms padiktuoti. Prezidentas Harry S. Truman pareiškė, kad JAV neleis jokioje kapitalistinėje šalyje pakeisti socialinę padėtį. Jis pasikvietė amžinąjį Tarybų Sąjungos priešą Winston Churchillą, kuris Fultono mieste, pačiam Trumanui dalyvaujant, beveik pakartojo hitlerininkų siekius. Jis pasakė, kad "pasaulį turi valdyti angliškai kalbantieji žmonės." Mat, tada tikrai Jungtinės Valstijos teturėjo atominę bombą. Trumanas ir Churchillas manė, kad bus lengvai galima susidoroti su socialistiniu pasauliu.

Nuo to laiko ir prasidėjo JAV intervencija į kitų valstybių vidaus reikalus. Argentiną užpuolė "nežinomi karo lėktuvai" ir pakeitė jos vyriausybę Jungtinių Valstijų pakalikais. Į Libaną buvo iškelti JAV marininkai. Kinijoje buvo remiama Chiang Kai-šeko klika prieš komunistų vadovaujamus liaudiečius. Indokinijoje palaikė Prancūzijos jėgas prieš tos šalies gyventojus, kovojančius už nepriklausomybę ir tautinę laisvę.

1950 metais broliai Dullisai išprovokavo karą prieš Korėjos Demokratinę Respubliką (Šiaurės Korėją), kuris tęsėsi beveik trejus metus. Nors Jungtinės Valstijos pavartojo savo didžiausias žemės, orlaivyno ir laivyno ir dar eilės savo talkininkų militarines jėgas, bet karo nelaimėjo. Tame kare ši šalis neteko užmuštais fronte 33,630 ir nuo ligų miru-

siais bei nelaimėse kritusiais 20,617, o sužeistais 157,530 jaunų žmonių.

Tuo tarpu, nepaisant JAV pagalbos, 1954 metais Prancūzija pralaimėjo karą prieš Indokinijos žmones. Ten susiorganizavo Laoso, Kambodijos, Šiaurės ir Pietų Vietnamo valstybės. Šiaurės Vietname įsikūrė socialistinė liaudies vyriausybė, o kitur įsigalėjo princai ir kapitalistai. Tais pat metais Genevoje įvyko tarptautinė konferencija, kuri nutarė, kad Prancūzija visiškai pasitrauktų iš Indokinijos ir kad jokia kita valstybė nesikištų į tų šalių vidaus reikalus.

Bet Jungtinės Amerikos Valstijos nesilaikė Genevos sutarties. Pradžioje kapitalistinėms Indokinijos valstybėms siuntė ekonominę pagalbą, o paskui pradėjo siųsti ir karininkus jų armijų apmokymui. Gi 1961 metais prezidentas J. Kennedy patvarkė, kad iš JAV išdo būtų mokamos algos 30,000 Pietų Vietnamo valdžios kareivių ir pasiuntė iš Amerikos 40,000 militarinių žmonių. Bet kadangi Pietų Vietnamo liaudis nepasidavė, tai prez. Johnsonas, be Kongreso nutarimo, pradėjo karą ne tik prieš ją, bet paskui ir prieš Vietnamo Demokratinę Respubliką (Šiaurės Vietnamą). Ir taip su kiekvienais metais siuntė vis daugiau ir daugiau armijos, taip, kad 1968 m. rudenį ten jau buvo 543,000 moderniausiai ginkluotų vyrų. Taip pat buvo pasiūsta šimtai lėktuvų ir galingas karo laivynas.

Prieš Vietnamiečius buvo vedamas baisiai žiaurus karas. Be pasigailėjimo buvo naikinami miestai ir kaimai. 1972 metais prezidentas Nixonas patvarkė net

užminuoti Šiaurės Vietnamo prieklaikas, kad jis negautų iš kitų šalių pagalbos laivais. Pentagono vadai sakė, kad į 30 dienų vietnamiečiai bus priversti pasiduoti. Bet niekas ir iš to neišėjo. Tada prieš S. Vietnamą pradėjo vartoti didžiausius "B-52" bombinius lėktuvus, kurių kiekvienas gali nešti net po 30 tonų bombų. Netekta apie 50 tų "skrajojančių tvirtovių", kurių vienos pastatymas kainuoja \$8,000,000. Bet ir šis bausis bombardavimas Šiaurės Vietnamo nepaklupdė.

Pagaliau, po kelerių metų derybų, 1973 m. sausio 23 dieną Paryžiuje tapo pasirašyta paliaubų ir taikos sutartis. Baisioji skerdynė buvo baigta.

Žinoma, nereikia laukti, kad su tuo imperialistai baigtų visokius priekabių karui atnaujinti. Reikia nepamiršti, kad jie tebelaiiko Tailande ir artimose karinėse bazėse, kurių JAV turi užsienyje daugiau kaip 1,200, šimtus "B-52" karo lėktuvų ir Indokinijos vandenyse didžiulį karo laivyną.

Jungtinės Amerikos Valstijos daugiau kaip per 10 metų kariavo prieš Vietnamo

liaudį. Šis karas neturėjo Amerikos žmonėse jokio pritarimo. Kiekvieną dieną buvo protestai ir demonstracijos su reikalavimais karą baigti. Apie 50,000 jaunų vyrų pabėgo į Kanadą ir kitas šalis, kad išvengtų militarinės tarnybos.

Pagal pačios vyriausybės pranešimą, šiame kare Jungtinės Valstijos neteko 45,940 jaunų žmonių užmuštais, 300,635 sužeistais ir 1,925 dingusiais. O pinigais jis mums lėšavo \$135,000,000,000, arba apie \$750 ant kiekvieno gyventoją. Taipgi šiame kare ši šalis prarado 3,284 lėktuvus ir 4,318 malūnsparnių, kurių pagaminimas atsėjo \$6,000,000,000, ir kalnus kitokių ginklų bei amunicijos.

Per visą Antrąjį pasaulinį karą JAV karo orlaivynas ant priešo numetė 2,000,000 tonų bombų, o ant Vietnamo miestų ir gyventojų net 6,200,000 tonų.

Richard Nixonui prezidentaujant, Indokinijoje žuvo daugiau kaip 20,000 jaunų amerikiečių ir 110,000 buvo sužeista.

Tai tokia šios nepateisinamos skerdynės kaina. O kas gali apskaičiuoti, kiek nukentėjo, kiek nuostolių panešė gyvybėmis ir turtu Indokinijos liaudis!

Stasė Bučienė

Juozas Jaras

Skersai pasaulį

*Skersai pasaulį bėga skaistus spindulėlis.
Šaltos ir aklos mergaičių paliktos lėlės.
Melsvi varpeliai žydi ir skamba ant smėlio,
Kolei visi graudžiai dainuoja dainas.*

*Anksti sutemsta, medy ūkia pelėda,
Ir iš gražumo lelijos sukrauna žiedus,
Ir žarija iš tylumo per aslą rieda,
Nes saldžiai miega, nes nepabunda nicks.*

*Vėlai išaušta, miškais traukiniai važiuoja.
Žaislais ir šaukštais dalinas visi gražiuoju.
Po to iš urvo išlenda pilkas žvėrelis
Ir nuo šviesos ir džiaugsmo užmerkia akis.*

ŽEMĖ

*Nuo savo svorio
Braškėdama linguoji,
O nuo apsisukimų
Į vieną pusę
Palinksta mano tėviškėje
Obelvis ir taip nuauga.
Čia taip glotniai
Laukai susigulėjo,
Ir skruzdėlių takuos
Nepasiklysta žmonės.
Čia ant kiekvieno grumsto
Suranda javą dalgial,
O eglės — tos dantytos sienos
Žemyn viršūnėm sminga.
Vienoj pusėj naktys žiburiuotos,
Kitoj — baltos dienos, —
Ir viskas — šia akimirka.*

A. Gučiūnietis

ERETIKŲ IR RAGANŲ DEGINIMAI LIETUVOJE

Mūsų tėvynėje Lietuvoje inkvizicija buvo įsteigta XV a. viduryje kovai prieš eretikus husitus.

Inkvizicija prieš eretikus ir raganas į Lietuvą atėjo su krikščionybės plitimu. Lietuvoje buvo daug eretikų ir ypač raganų bylų ir daugybės nekaltų aukų. Motiejus Valančius savo knygoje 1848 m. „Zemaičių vyskupystėje“ sako: „Tokių būdu žuvo liepsnose daugybė žmonių visai nekaltų“. Jis aprašė keletą raganų baisių bylų. Liudvikas Adomas Jucevičius savo raštuose 1842 m. aprašė kelioliką raganų siaubingų bylų, kur veik visi teisiamieji buvo sudeginti laužuose.

Būdingiausia byla, tai žagariečio Mataušo Strakšo iš Jankūnų kaimo, kuris 1692 m. balandžio mėn. su suolininku ir to kaimo vyrais atvarė į Žagarės teismą moterį samdininkę Marijoną, tarnaujančią pas jį už mergą, kaltinamą raganavimu, būk tai ji prisipažinusi, kad raganauti ją išmokinusi kampininkė Liucija Vaičiulyčia, kuri išvirusi košės puoduką, davusi kaimynėms, kurios, tuojau šarkomis pavirtusios, nulėkė į Maželių sodžių, ten kūdroje išsimaudė, o kai gaidys užgiedojo, tai atsidadė Jankūnuose.

Liucija Vaičiulyčia išmokė Marijoną kalbėti tokius žodžius ant savo gaspadoriaus: „Velne, iššluok lovą ir bandą jo“, ir nuo tų žodžių išdvėsė visi gyvuliai. Liucija liepė kišti sausus ažuolo lapus į namų ir kitų trobėsių kertes ir kalbėti žodžius: „Kaip tie lapai sudžiūvę, taip kad sudžiūtų šeimininkas Strakšas ir vaikai jo su visais namais“, ir tuojau susirgo jo vaikas.

1692 m. balandžio 28 d. Žagarės teismas nusprendė: Marijoną, Liuciją Vaičiulyčią ir Kristiną Dvylienę sudeginti.

Alsėdžių, Joniškio, Šiaulių, Telšių ir kitų dvarų ekonomijų archyvų bylos rodo, kad 1602 m. gegužės 23 d. Plungėje buvo sudeginta Gendrūta Jakutienė, apkaltinta apraganavusi pono Žvaginio vaikus.

1630 m. birželio 12 d. Tirkšliuose už raganavimą buvo sudeginta Regina Kasčiukienė, o jos nepilnametė duktė žiauriausiai nuplakta. 1634 m. gegužės 16 d. Padubysio valsčiaus Kaitulių dvare buvo sudeginti valstiečiai Kazimieras Sadauskas, Vaičiulis Pusbačkis iš Jasiulaičių Gorių kaimo ir dvaro samdinė Elžbieta Mykolienė.

Siaubingos žmonių žudynės 1680 m. kovo 15 d. Viduklėje įvykdė ponas Bliustrubas. Čia per kelias dienas buvo sudeginta daug nekaltų vyrų, moterų ir vaikų.

1695 m. kovo 18 d. Joniškio dvare, kaip raganai buvo sudeginti Jonas Ūbas su žmona iš Mitkūnų kaimo. 1696 m. birželio 27 d. Kražių benediktinių vienuolyno viršininkės Švierinaitės įskundimu, Dirvėnų dvare buvo sudeginta 40 moterų ir 2 vyrai. 1655 m. dvarininkas Jonas Šostokovickis iš Kretingos apskr., Lubų dvaro, iškėlė bylą kumečiui Matijošiui Urbonaičiui ir jo nepilnametei dukterei Zofijai, apkaltinęs raganavimu.

Teismo dieną ponias Šostokovickienė pasakojo, kad jos tarnaitė Zofija į pagalius įsiuvusi kažkokius raganiškus ženklus. Apklausinėta Zofija „prisipažinusi“, kad, tėvo pamokyta, kenkusi ponios sveikatai. Nelaimingasis Urbonaitis la-

bai prašė teisėjus atleisti nuo mirties bausmės nors jo mažametę dukrele Zofiją. Tačiau jo maldavimo niekas neklausė ir tėvas su penkiolikamete dukrele Zofija žuvo liepsnose.

Raganų byloms kelti bei persekioti daug padėjo į lenkų kalbą išverstas ir 1614 m. Vilniuje atspausdintas "Raganų kūjis" (Mlot na czarwnice). Pagal šios knygos skyrius, kunigai sakė bažnyčiose kvailiausius pamokslus, gąsdino žmones raganomis, lytiniai santykiaujančiomis su velniais, ir skiepijo tamsiausius prietarus.

Aukštaitijoje, Suvalkijoje ir Žemaitijoje buvo daug raganų deginimo ir plukdymo vietų.

ŠATRIJOS KANKINIAI

Žemaitijoje daug kalba apie žavingą Šatrijos kalną, apie jį supančias kalvas, girias ir spindinčius ežerus, o ypač daug pasakojama apie jo paslaptinę senovinę praeitį. Pasakojama, kad 1500-1800 metais ant Šatrijos kalno tikrai buvo deginamos raganos. Tai buvo moterys, kurias kunigai ir ponai apkaltindavo raganavimu. Vieną naktį, prie kalno susirinkę, žmonės pamatė su deglais ateinančius ponus ir kunigus. Priešakyje ėjo inkvizicijos saugumo tarnai, vedė surištas ir smarkiai sumuštas dvi jaunas mergaites. Jų plaukai buvo sutaršyti, drabužiai sudraskyti. Šalia mergaičių su kryžiumi rankoje ėjo kunigas.

Kalno viršūnėje buvo sukrautas didelis laužas. Miniai priešus kalno viršūnę, storas ponas garsiai prabilo:

"Klauskite, žmonės, čia jau daug buvo sudeginta senų raganų, kurios kerėjimu atima karvių pieną, iškrečia iš varpų grūdus, užtraukia žmonėms nelaimes, ligas ir mirtį. Šiandieną sudeginsime dvi jaunas raganas. Jos užkerėjo savo poną, nagais draskė jo veidą ir akis". Už raganavimą, už pasipriešinimą ponui inkvizicijos teismas nusprendė jas gyvas sudeginti!

"Mes nekaltos!" Verkdama tarė viena nelaimingoji. "Mes ne raganos, nieko mes nekerėjom, niekam blogo nepadarem ir neužgavom pono. Jis norėjo mus išprievartauti, sudraskė mūsų drabužius, o kai mes nepasidavėm, tai jis mus žiauriai sumušė ir surakino pančiais".

- Tylėkit, raganos! - surikoteisėjas. - Klausiu Jūsų, ar sutinkate atsižadėti savo kerų, ar pasižadate klausyti pono?

- Ne, ne! - ryžtingai atsakė surakintos mergaitės.

- Pririškite jas prie laužo stulpų!

Griežtai įsakė teisėjas.

Prie gailiai verkiančių mergaičių, su kryžium rankoje, priėjo kunigas ir tarė:

- Paklydusios dukros, prisipažinkite kaltę, atgailaukite už nusikaltimus prieš šventąją bažnyčią ir dievo jums paskirtą poną, nusilenkite jo valiai ir šventai pildykite visus jo įsakymus.

- Ne, ne - kartojo mergaitės, - mes nekaltos!

Kunigas pasitraukė į šalį.

Teisėjas suriko:

- Tai sudekite, prakeiktosios!

Ir deglu padegė laužą. Dūmai ir raudoni liepsnos liežuviai apgaubė laužą.

- Mes nekaltos, - ištarė viena nelaimingoji.

Laužas užgeso, tylėdama minia paliko Šatrijos kalno viršūnę. Tik dvi pražilusios moterėlės, nelaimingųjų mergaičių motinos, ilgai dar raudėjo, laistė gailiom ašarom kalno žemele.

ANT RAGANŲ KALNO

Rokiškio rajone už dviejų kilometrų nuo Salų miestelio, kuriame gimė ir augo įžymusis revoliucinio judėjimo veikėjas Kazys Giedrys, į vakarus yra neaukštas, pavalus, beržynėliais ir juodalskynais apsuptas, iš išvaizdos paprastas, bet visoje apylinkėje garsus savo padavimais "Raganų kalnas". Pasakojama, kad ant šio kalno prieš tris šimtus metų buvo įsteig-

ta vieta deginimui eretikų ir raganų. Suiptuosius, įtariamus erezija arba raganavimu, atvarydavo ant šio kalno, kur buvo paruoštos gilios duobės, pilnos vandens. Kai nekaltas žmogus gynėsi, sakė, kad neina prieš dievą ir popiežių, kad žavėti ir burti nemoka, tai kaltinamąjį nurengdavo nuogai, surišdavo kryžmai, taip, kad dešinioji ranka būdavo prie kairės kojos didžiojo piršto, o kairioji ranka prie dešinės kojos, ir tvirtai virve surišę, įmesdavo į vandenį. Jeigu nelaimingoji auka greitai skęsdavo, tai buvo skaitoma nekalta, o jeigu bandydavo išplaukti arba pluduriavo ant vandens, tai skaitoma kalta, nes tokiai velnias padeda. Jeigu žiauriausiai kankinamas žmogus, nebetekęs kantrybės pasakydavo, kad kaltas, tai tokį tuojuo gyvą sudegindavo.

Salų apylinkėje yra net pavardėmis žinomų, ant "raganų kalno" sudegintų žmonių. Tai dvi sesutės Mulvainaitės ir jų tėvas Mulvinas iš Taraldžių kaimo. Juos sudegino ant laužo Šv. Jono išvakarėse. Ant rytojaus, anksti rytą, ant jų kapo pražydusios baltos lelijos. Nuo tų laikų tą kalną ir vadina "Raganų kalnu".

RELIGINIO TAMSYBIŠKUMO NYKIMAS

Prancūzijoje brendo buržuazinė revoliucija. Daug mokslo vyrų ir rašytojų smerkė baudžiąvą ir kritikavo bažnyčią kaip feodalizmo ir prietarų gynėją.

Visuomeninei opinijai veikiant, 1776 m. Žečpospolitos seimas persekiojimus už raganavimą visai uždraudė.

Tačiau tamsybės apaštaly - dvasininkų šimtmečius skiepyti prietarai, tikėjimas į raganas ir velnius dar ilgai gyvavo. Dar net XIX a. pabaigoje kaimuose pasitaikydavo moterų, kaltinamų raganavimu. Reakcingi dvasininkai kolidavo laisvesnių pažiūrų vyrus ir moteris, vadindavo eretikais, raganomis.

Plečiantis švietimui, silpnėjant religiniam tamsybiškumui, tikėjimas raganomis

ir velniais išnyko. Žodis "ragana" dabar įėjo į lietuvišką tautosaką. Pasakose dažnai minima bloga pamotė, kaip ragana - skriaudžianti našlaitę mergelę ir t. t. Sakmėse pasakojama, kad raganos kenkiančios žmonėms ir gyvuliams, bendraujančios su velniais, Joninių naktį skrendančios į raganų ir velnių puotas ir t. t.

Nors jau seniai praėjo tamsybių laikai, tačiau Lietuvos senesnieji darbo žmonės dar ir dabar dažnai liūdnai pažvelgia į raganų kalnus, su pasibaisėjimu mini baudžiamos laikus ir didžiai apgailestauja sudegintuosius.

Jaunimas dažnai renkasi ant Šatrijos ir kitų raganų kalnų, o ypač per Jonines, dainuoja senovines dainas, seka sakmes ir padavimus, liūdnai prisimena, kad čia ilsisi daug mūsų ainių, tamsybių laikais inkvizicijos budelių nekaltai sudegintų.

P. Stunžėnas

TÉVIŠKÉJE

Šiurena, liuliuoja pražydę
Žalsvom samanėlėm rugiai.
Ir kvepia kalneliuos paklydę,
Žalieji laukų kadagiai.

Vingiuoja, čiurlena upelis -
Jis kalbina brolius kitus.
Platėja, gilėja jo kelias
Ir glosto smėlėtus krantus.

Iš miško atskrieja vėjelis
Ir kužda į ausį balsu.
Laukuos vienmarškinis berželis
Nespėja supinti kasų.

Kai sutemos pievą užkloja
Švelnia baltapūke skara,
Lakštutė per naktį dainuoja
Kol mišką nudažo aušra.

BRONIUS JAUNIŠKIS

DOGMATINIAI PAKEITIMAI

Neperseniai Vatikano radijas paskelbė, kad popiežius Povilas VI pavedė visų katalikiškų kraštų vyskupų sinodams pertvarkyti bažnyčios įsteigtus "Septynis sakramentus". Penktąjį sakramentą "Paskutinis patepimas" siūlo pakeisti į "Ligonijų patepimą". Šitiek amžių praėjus, kodėl Vatikanas tik šiais laikais suprato bažnytinę klaidą? Neneigdamas pats šventasis sostas pripažįsta: "Žodis paskutinis blogai veikia ligonis".

Kunigas, patepęs ligonį "paskutiniais" šventais aliejais, marina sergantįjį. Be abejo, toks dvasinis marinimas daug blogiau veikia, negu, sakysime, artimųjų paguodos žodžiai: "Nenusimink, dar pasveiksi!" Be to, nors ir po "Paskutinio patepimo", ligoniai neretai pasveiksta ir ilgai gyvena, o susirgus vėl jį marina penktuoju bažnyčios sakramentu. O toks marinimas silpnesnę ligonį, jautresnės nervų sistemos anksčiau ir į kapus nuvaro, nes jis, kaip tvirtina psichofiziologai, pasimeta nervinėje sistemoje, nebepasitiki savo jėgomis, užgęsta autosugestija, savitaiga. Pagaliau, kaip matome, Vatikanas prisipažino, šventai klydęs. . .

Ne per seniausiai pakeistos ir krikšto ceremonijos. Lietuviškame apeigyne, kuris išėjo 1966 metais Tarybų Lietuvoje, nurodoma, kad krikšto metu kunigas nebeprivalo kūdikiui pūsti į veidą, atsisakyta druskos bėrimo į burną, "išlaisvinant" vaikutį iš velnio žabangų, o palikta tik apšlakstymas švęstu vandeniu ir tam tikros apeiginės maldos. Vadinasi, ir piktosios dvasios susilpnėjo, kad "išvarant" jas iš nuodėmėje gimusio kūdikio pakanka pusės tų ceremonijų, kurias dvasininkai atlikdavo kitais amžiais.

O naujovių "nepakeičiamose" bažnyčios dogmose netrūksta. Dabar ne tik dvasininkai, bet ir tikintieji komuniją gali priimti paplotėlio ir vyno pavidalu. Kitais laikais už šią reformą, būtent už vyną katalikų bažnyčia husitus degindavo, kaip didžiausius atskalūnus. Visai neseniai komuniją priimti leidžiama ir pavalgius, ir net. . . išgėrus svaigalų, o kai kuriose šalyse, vadovaujant kunigams, komuniją dalina parapijietės moterys, kaip tai yra Viliamsburge Transfigūracijos bažnyčioje, kur klebonauja kunigas B. J. Karvelis. Seniau švenčiausiąjį sakramentą buvo ne tik draudžiama, bet skaitoma didžiausia nuodėme, jei "nepateptasis" paėmė į rankas. Šiuo atveju tikintieji priartinami prie dvasininkijos.

Pagaliau Vatikanas nukrypo tiek nuo "nepakeičiamų" dogmų, kad ėmė perredaguoti paties dievo sūnaus Jėzaus Kristaus "Viešpaties maldą - tėve mūsų", antai ". . . nevesk mus į pagundą" pakeitė į ". . . neleisk mūsų gundyti". Vadinasi, Vatikanas pasidarė daug gudresnis už patį dievą. Juk tie žodžiai Kristaus, jie užrašyti šventojoje evangelijoje!

Kaip pateisinti dievo sūnaus žodžių taisymą?

Šventajam sostui tai ne naujiena. Esą, senovėje vertėjai, nors ir dievo įkvėpti, buvo prasti ir įvėlė klaidų. Žinoma, tokiuo pateisinimu bandoma išgelbėti paties dievo sūnaus autoritetą. O gi mes gerai žinome, kad krikščionybė, kaip ir kitos religijos, atspindi visuomenėje vykstančius pasikeitimus. Ji yra žemiško gyvenimo fantastiška kopija žmonių sąmonėje. Keičiasi žmonių žemiškasis gyvenimas, keičiasi ir žmonių vaizduotėje sukurtas

dievo paveikslas. Tai puikiai supranta ir Vatikano dogmatikai.

Juk "Viešpaties malda" ar šiaip ar taip jau redaguojama ne pirmą kartą. Vertimas dažnai taisomas. Dabar tikintieji maldauja ". . . ir atleisk mūsų kaltes", o pirmaisiais krikščionybės amžiais prašė atleisti ne kaltes, o ". . . skolas . . . omni debenti nobis". Mat, vergovinėje visuomenėje buvo labai svarbu, kad už skolas neturtingieji nepatektų į vergiją. Tai buvo ypatingai svarbus prašymas. Feodalinėje visuomenėje ir vėliau buržuazinėje apie skolų neatidavimą jau nebekalbama, vertimuose "skolos" virto "kaltėmis". Kažin ateityje ku dar jos virs? . . .

Žinoma, nemaža dalis dogmatinių - neginčijamų, tvirtų bažnytinių "tiesų" - pakeitimų buvo ne per seniai įvesta, po II visuotinio katalikų bažnyčios susirinkimo, nes pats gyvenimas padiktavo reformuoti nuo senovės nusistovėjusias apeigas. Daug diskusijų iškilo dėl nacionalinių kalbų į bažnyčią įvedimo. Seniau atrodė, kad lotynų kalba jungia viso pasaulio katalikų tikinčiuosius. Liaudžiai jos nesuprantant, ji atrodė lyg dievų kalba, sudarydama kažkokią aureolę. Buvęs kunigas, dabar respublikoje gerai žinomas

ateistas S. Markonis savo atsiminimų knygoje "Dieviškoji iliuzija" rašo:

"Negyvenimiška lotynų kalba vartojama ne didesnei dievo garbei, o kunigų garbei. Nemokantis tos kalbos tikintysis samprotauja:

"Aš nieko nesuprantu, o kunigas sudievu kalbasi - šventa kalba meldžiasi. . ."

Vatikano teoretikai suprato, kad "dievų kalba" šiais laikais jokio poveikio tikintiesiems nedaro, nes jos jie nesupranta ir netgi kiek galvojančius blogai veikia. Nutarė ją palikti patiems "dievams", o liaudžiai įvesti nacionalines kalbas, kaip kad meldžiasi kitų krikščioniškų tikybų tikintieji.

Taigi, kaip matome, dabar dievai tyli, o už juos pakeitimus ir pertvarkymus daro šventasis sostas per savo arkivyskupijas. Jie, Povilui VI nurodžius, derina religines pažiūras prie dabarties. O tai daro, žinoma, ne iš gero. Jie nori išgelbėti tikėjimą, kurį vis daugiau ir daugiau praranda ne tik eiliniai tikintieji, bet ir dvasinius mokslus baigę kunigai bei vienuoliai. O tai visa liudija apie religinių pozicijų silpnumą, religininkų nepasitikėjimą viešpaties dievo pagalba.

NEŽINOMO KAREIVIO KAPAS

Ne į vestuvų puotą
ar pokylį
jos puokštes neša
žiemą ir vasarą.
Tos gėlės kris,
kaip jųjų sūnūs
krito kovoj, —
ant kareivio kapo.

Jų rūsčiuose
lyg antkapiai žvilgsniuose
tebegalsuoja
karo atošvalstės.
Pušaltės apsnigtos,
nulenkt
didvyrių motinoms
baltas galvas!

Aleksys CHURGINAS

DIENORAŠTIS

Kai atsiskleisiu
savo dienoraštį,
Kur praeitis
rusena lyg plėnyse, —
aš pasakysiu:
„Kas tas nenuorama,
taip negrabiai
valdinantis didvyrį,
tas pagyrūnas,
laidantis žiezirbas,
kurios užgęsta
lyg mellės prjesalkos?
Aš nepažįstu
to fantasto,
Bet kažkodėl
jo pablėšęs raštas
man atminty
rusena lyg plėnyse“.

POETAS DAINAVO TIKROVĖ

V. BOVINAS

Ir mus Amerikoje pasiekė Tarybų Lietuvoje išleisti poeto Mozūriūno raštų I ir II tomai. Du poeto raštų tomai sudaro apie 11 šimtų puslapių įdomaus skaitymo. Pirmajame raštų tome išspausdinta virš 400 poeto eilėraščių, antrajame - jo publicistika, kino scenerijos, recenzijos, kelionių įspūdžiai, literatūros kritika. Prie eilėraščių tomo randame Algimanto Baltakio rašytą įvadą, Mozūriūno poezijos peržvalginę recenziją. Žinoma, šio straipsnelio ribose neįmanoma plačiau nušviesti jauno poeto kūrybą.

Mums yra daugiau žinomi vyresniosios kartos pažangieji lietuvių poetai, kaip J. Janonis, V. Montvila, A. Venclova, K. Korsakas, T. Tilvytis, S. Nėris ir kiti. Tačiau Vladas Mozūriūnas atėjo į poeziją vėliau, jis gimė 1922 metais Kaune, darbininkų šeimoje. Jis augo, mokėsi ir žengė pirmuosius žingsnius į poeziją ir literatūrą "nepriklausomos" buržuazinės Lietuvos "laisvėje". Kauno gimnazijoje Mozūriūnas rašė pirmuosius eilėraščius ir įsijungė į pažangiųjų moksleivių judėjimą, nukreiptą prieš to meto buržuazinę-fašistinę Lietuvos santvarką. Dar tik 17-kos metų jaunuolis - Mozūriūnas dirbo nelegaliai leidžiamam moksleivių laikraštukui - "Moksleivių tiesa". Deja, poetas Mozūriūnas pačiame žydėjime mirė 1964 metais.

Vladas Mozūriūnas nebuvo vienas, jo kartos sankeleiviai šiandien yra tarybiniai poetai, rašytojai, kaip A. Bieliauskas, J. Avyžius, A. Jonynas, V. Reimeris, J. Macevičius ir daug kitų. Žymėtina, kad ši rašytojų karta išaugo, matė ir jautė ant savo pečių buržuazinės Lietuvos gyvenimo būdą. Poetas Mozūriūnas dar 1939 metais rašė:

Mes prašėme duonos, nors kąsnelį duonos
Parnešti motinai senai už visą darbo
dieną,
O jie mums atsiuntė raitos policijos
batalijonus,
Aparstė juos kardais iš mūsų kalto plieno.

Vladas Mozūriūnas ir jo amžininkai įsitikino, kad Lietuvos jaunimas ir visa jos liaudis galės laisvai ir kūrybiškai gyventi kai Lietuva bus socialistinė. Todėl jaunas Mozūriūnas ir jo karta dirbo 1940 metų Lietuvos istoriniam perversmui. Pokario metais ir vėliau, poetas grįžo į tų lemtinųjų dienų atsiminimus. Jis rašė:

"Liepos mėnesio dienomis mano mintys visuomet grįžta į tuos metus, kada pirmą kartą iš aukštos Lietuvos Liaudies Seimo tribūnos buvo visam pasauliui pasakyta, kad Lietuva nebenori būti užguitu imperialistinių valstybių užkampiu, kad ji visiems laikams atsisako kapitalistinės sprespaudos ir tampa laisva, lygiateise tarybine respublika Tarybų Sąjungos seserų būryje".

Šiandien jau istorija liūdija poeto sakytus žodžius, jog Lietuva suklestėjo todėl, kad "1940 metų liepos dienomis buvo tas slenkstis, kurį peržengus, atsivėrė keliai į ateitį". Apie tuos įvykius Mozūriūno atsiminimuose skaitome: "Kaune įmonėse ir fabrikuose vyko susirinkimai ir mitingai, kuriuose darbininkai reikalavo tolesnių veiksmų, užtikrinančių liaudies laimėjimus". Poetas pasakoja, kad į Komjaunimo susirinkimą suėjo apie 600 jaunuolių ir pareiškė, kad Lietuva taptų Tarybų Sąjungos nariu. O kai 1940 metų liepos 21 dieną rinkosi į sesiją pirmojo Lietuvos Liaudies Seimo delegatai, juos pasitiko minia žmonių su šūkiomis už socialistinę

santvarką Lietuvoje. Poetas Mozūriūnas tuo metu Liaudies Seimo tribūnoje kalbėjo kaip Lietuvos jaunimo atstovas. Tarimas, kad Lietuva įsijungtų į Tarybų Sąjungą, buvo su ovacijomis priimtas. Šie istoriniai faktai liūdi, kad Lietuvos liaudis savo noru pasirinko socializmo kelią į ateitį.

Bet pergalės džiaugsmas ne ilgai truko. Hitlerinio fašizmo vadovaujama Vokietija 1941 metais puolė Tarybų Sąjungą, okupavo Lietuvą, nutraukė jos socialistinę kūrybą. Prasidėjo mirtina kova už Tarybinę Tėvynę, socializmo priešai talkavo fašizmui. Mozūriūnas, kaip ir kiti tarybiniai veikėjai, evakavosi į Tarybų Sąjungos gilumą. Ten Vladas Mozūriūnas dirbo, rašė eilėraščius prieš Lietuvos okupantus. Pats poetas stoji į Raudonosios Armijos lietuvišką junginį. Jis tikėjo socializmo pergale. Pradžioje karo 1941 metais jis ramino likusius tėvynėje: "Tu neverk, aš sugrišiu namo dar". Kiek vėliau, jau iš karo fronto, Mozūriūnas rašė:

Iš namų karas išvedė daug ką,
Miline mus apvilko šiurkščia.
Balto smėlio takelis per lauką
Man prisimena, budint nakčia.

Ir žiūriu aš pro apkaso kraštą, -
Tirpsta užtvary vielos nakty,
O už jų mano šalį ten drasko
Priešai, tūkstantikart prakeikti.

Neverk tu, nereikia raudoti,
Jie neturi širdies - nesupras,
Kad yra šioje žemėje plotai,
Kurių niekad negalima prarasti.

Poeto Mozūriūno eilėraščiai, bile kurio-
mės temomis rašyti, visuomet yra tikro-
viški, su idėja, juose skaitytojas randa ir
savus išgyvenimus. Juose nėra tų įman-
trių, nesuprantamų metaforų. Priešui,
kuris "sudegino mano namus" ir už tuos,
kurie "po kryžiais kabojo pakarti basi",
poetas rašė "degančiu kerštu" ir reika-
lavo, kad "nepaspruktų nė vienas žmog-

žudys iš nagų". Tačiau švelniu moters
įvaizdžiu poetas rašo apie okupuotos Lie-
tuvos žmonių kančias:

Tu meni, o mano mielas, -
Kai į karą išėjai,
Prie vartelių sode augo
Trys kaip stygos jovarai.

Ir pamojai dar iš tolo
Man ir sodo jovarams
Iš baltų berželių gojaus
Tu, išeidamas karan.

Ir pikti atėjo priešai,
Verkė ramos jovarų,
Kai - mane baltasis keleliais
Vežė Prūsijon varu.

Grįžęs iš karo fronto poetas Vl. Mozū-
riūnas baigė aukštuosius literatūros
mokslo kursus Maskvoje, dirbo "Komjau-
nimo tiesos", "Švyturio" ir "Pergalės"
žurnalų redakcijose, kaip marksistinės
ideologijos literatas. Pokario metais ir
vėliau eilėraščiuose ir apybraižose jis
grįždavo į jaunatvės ir karo fronto atsi-
minimus. Tuo pačiu poetui rūpėjo, kad ir
vėl nepasikartotų pasaulinio karo tragedi-
ja - jis rašė eilėmis:

Mes pakilom gyventi tuo metu,
Kada griaudė epochos būgnai.
Nesižvalgėm pagalbos kitų.
Jei reikėjo - ėjom į ugnį.

Ir dabar, kad košmarų naktis
Ant galvos man uždeda šalną,
Suliepsnojus dienų praeitis
Tarsi kraujas gyslomis alma.

Mozūriūnas rašė kaip pilietis ir komu-
nistas. Jis tikėjo, kad taika turi laimėti.
Jis eilėraščiuose smerkė tuos, kurie
Vakaruose organizavo "šaltąjį karą"
prieš socializmo šalis, ir tuos, kurie
vykdė agresiją Korėjoje ir Vietname.
Literatūros specifikoje poetas Mozūriūnas
kovojo už idėjiškumą, gyvenimo tikrovę
ir liaudiškumą.

Kai poezijoje ir kritikoje reiškėsi "nekonfliktiškumo" tendencijos, Mozūriūnas kovojo prieš tą "teoriją", kaip žalingą pačiai poezijos sąvokai. Jis rašė, kad tos teorijos "pagalba kai kurie literatūriniai kritikai nukreipė mūsų poeziją nuo tikrovės, gyvenimo reiškinių į nusalđintą gyvenimo pavaizdavimą". Poetas citavo ir A. Sniečkų, kuris pareiškė: "Politinė "nekonfliktiškumo" teorijos žala visų pirma yra ta, kad ji orientavo rašytojus atsisakyti nuo kovos prieš kapitalizmo liekanas žmonių sąmonėje, prieš buržuazinės-nacionalinės ideologijos ir jos konkrečių skleidėjų įtakų liekanas".

Mozūriūnas poezijos teoriją dar aiškiau išdėstė laiške pradedančiam poetui, rašančiam meilės tema. Mozūriūnas rašė: "Visos temos yra poetiškos. Tik reikia sugebėti joms suteikti poezijos rūbą. Gali būti nepoetiškas eilėraštis apie meilę, o geras eilėraštis apie darbą laukuose. Čia, žinoma, viskas priklauso nuo poeto, jo meistriškumo. Vien tik rimų, nors jie būtų ir labai geri, neužtenka, kad eilėraščio eilutės taptų poezija". Jis priminė, kad į poeziją reikia perkelti tai, ką poetas mato, jaučia gyvenime, kad jo eilėraštis galėtų jaudinti, suinteresuoti skaitytoją.

Jaunam poetui Mozūriūnas nurodė, kad didieji poetai "asmeniškoje poezijoje iškėlė to laiko visuomenei būdingų klausimų ir problemų. Jų aukštas meistriškumas, susiliejęs su aukštomis visuomenės temomis, davė nemirštamų poezijos kūrinių, kuriais gėrisi kartų kartos. To turime siekti, kiek mūsų talentas leidžia, ir mes. Tik statydamas sau tokius uždavinius, gali augti jaunas poetas. Tarybinis gyvenimas kasdien iškelia šimtus naujų temų ir naujų klausimų, gimusi nauja buitis reikalauja poeto plunksnos. Būti savo gyvenimo laiko ir žmonių metraštininku yra šviesiausia ir kilniausia kiekvieno poeto pareiga".

Su pašaipa Mozūriūnas kritikavo tuos

poetus, kurių meilės lyrika sukasi tik apie "mergelę, bernelį ir berželį". Iš kai kurių recenzijų ir dabar kartais susidaro įspūdis, kad lyrinis kūrinio žanras ribojamas tik grynai asmeniškais poeto nuotaikomis. Lyrizmo klausimą ryškiai apibrėžia ir A. Baltakis Mozūriūno raštų apžvalgoje, jis rašo: "Lyrikos žanrinė specifika išplaukia iš tos savybės, kad lyrika atspindi gyvenimą, perleistą per poeto individualybės prizmę, kad kūryba tuo reikšmingesnė ir turtingesnė, kuo gilesnis ir betarpiškesnis poeto reagavimas į tikrovę, kuo turtingesnė jo vidinė biografija, nekalbant jau apie meninio braižo savitumą, poetinio meistriškumo reikšmę".

Tai teisingos pastabos ir aiškūs nurodymai kiekvienam poetui, kuris siekia to garbingo poeto vardo. Deja, dar ir šiaandien patenka į žurnalų ("Kultūros barai" ir kitų) puslapius tuščiavidurių eilėraščių. Atsiranda ir kritikų, kurie poezijos visuomeniškumą pakeičia specifikos, estetikos savybėmis, laikmečio pakitėjimu, jaunų poetų augimu. Bet tai tik sąlyginė prielaida. Sakoma, poetui nėra privalu, kaip kad publicistui, orientotis visuomeninės tikrovės faktų logika.

Bet visgi ir jaunam poetui, nes jis rašo eilėraščius visuomenei, reikalinga intelektualiai galvosena. Kuomet jis eilėraščiuose vaizduoja gamtos reiškinius, be žmogaus sąlyčio, poetas atlieka tik stebėtojo, fotografo funkciją. Sakysime, kai žurnalo du puslapius užpildo vieno poeto eilėraščiai, o juose nerandame jokio žmoniško veiksmo, nei socialinės reikšmės - skaitytojui jie neturi vertės. Tuomet poeto eilėraštyje, tarsi jo "herojai", skamba tik žinomi žodžiai apie kalnus, vėjo brolius, akmenų meilę, ežerų gelmę, dangų, debesius, miško medžius, paukščius, požemyje mirusių giesmes - nėra tik gyvų žmonių giesmės. Poezijai reikalinga tikro, dirbančio žmogaus gyvenimo pojūčiai ir jausmai.

A. LIEPSNONIS

PLATI ROMANO VAGA

J. Baltušis "Parduotų vasarų" II-me tome nupiešė, kaip 1926 m. pavasarį tautininkai seimo rinkimuose švaistėsi lyg lazda pažadais. Tai paliudija lakus vaizdas: "Kalba - kaip lakštingala gieda, o valią tokiam paduok - ašarom apsirys!" Kaip būgnu trenkta. Nuo tokio smūgio Smetonai ne tik pakaušis, bet ir padai įkaito. Pokalbis už ką balsuoti ir už ką nebalsuoti - vaizdingumu - poezija. Rodos, čia autorius atidarė liaudies dainų skrynią. Dainas lyg kareivius išrikiavo vieną už kitą poetiškesnes, lyriškesnes. Kitas rašytojas, vaizduodamas rinkimus, gal būtų slystelėjęs į pakalnę - protokolizmą. O "Parduotose vasarose" sužėrėjo sūri kaip druska teisybė. Ir ne autoriaus kaltė, kad ji nesaldi. Sodžių prozoje 1926-1936 m. vaizdavo rojumi tie, kurie skriaudė tuos vyrus ir tas moteris, kuriuos autorius piešia su didele meile, pagarba.

Ak samdinės! Jų dalia sunki, kaip akmuo. Jos kietos. Bet palenktos. Nėra kada joms žvilgtelti į saulę. Ne visos jos žino, kaip nusikratyti naštos. Bet mielos, patrauklios, pakvipusios rūtomis bei mėtomis. Žavios. Nes jos viską sėja, viską piauna. Nors pačios gyvena nuobiromis. Bet vis dėlto jos samdytojui darosi vis "baisnės". Rodos, jos beveik nepasikeitė veidu. Nebent tiek, kad per anksti jis susiraukšlėjo. . . Jos skaisčios iš vidaus. Po truputėlį, bet keičiasi. Todėl, skaitydamas graudžias vietas, skirtas kaimo samdinėms, - neapsiverki, net nusijuoki. Nusijuoki, net tiki: ir jos paseks tuo kovotoju, kuris grįžo į sodžių "po amnestijos". . .

Romanas tviska ir ten, kur piešiami ir istoriniai faktai. Na, kad ir "lašinių skutimas". Čia vėl prabyla liaudis. Prabyla apie sau skaudų įvykį su didele poezija. Gal "lašinių skutimo" scena supoetinta? Nė lašeliu. Jei liaudis su-

dėjo nemirtingų dainų, tai kodėl jai su lyriiniu įtaigumu nepasisakius dėl savo likimo, nepasmerkus audringu žodžiu savo laimės, savo tiesos priešininkus, savo nūdienos prieškninkus?

Taip, personažai šneka aforizmais, lyriškai. Tuo autorius tik pabrėžė: viskas, kas kūrybiška, kas sparnuota, - dega, liepsnoja liaudies širdies gelmėje! Jeigu "Parduotų vasarų" vyrai ir moteris šliaužtų pažemiu, nesugebėtų įžiebtį poezijos, jie nebūtų pažangos dainiais. Jiems nepriklausytų ateitis. O jie kaip tik veržlūs. Jie gali su šaknimis išrauti net ažuolą. Ir romano kūrėjo plusas, kad jis šią tiesą ne tik suprato, bet ir ją įvilko į meno rūbus, į lyrikos rūbus.

Taip, šie personažai, - šviesios sielos žmonės, lakios vaizduotės kasdieniniai poetai. Tatai teisinga ne tik istoriškai. Tatai galima paliudyti ir Gorkio romanais. Jo XIX amžiaus ar XX amžiaus pradžios neraštingi sodiečiai neretai šneka nemažiau poetiškai, negu pats Gorkis, apdainuodamas gamtą arba savo herojų. Tie Gorkio "neraštingieji" - poetai, filosofai. Džiugu, kad "Parduotų vasarų" paprasto žmogaus lūpose aidai poetiška simfonija. Tai gyvenimiška! Tai natūralu! Jei autorius būtų tai nepadaręs, būtų nuskriaudęs savo personažus.

Samdinių, net jaunuolių blaivų požiūrį į įvykius liudija ir tai, kad jie prisiminė P. Glovackį. Tikro asmens įvedimas į rinkiminę sceną dar labiau pagyvino romaną. Knygoje šviesi asmenybė - ir bevardis paauglys. Jo vardu vyksta pasakojimas visoje knygoje. Tai irgi personažas. Negali jam, vaikinui, nenulenkti galvos, kad jis prabunda, kad jis nepastovi vietoje, kad jis nesiduoda stumdomas. Negali neprotestuoti, kad ir jam per "demokratinis" rinkimus smogė: "Stipriai paakėta". Iš jo švystels vyras! Jis dar taip

trenktels į žemę, kad ji lyg būgnas suaidės! Jam priklauso ateitis, o ne tiems, kurie berniuką apdaužė. Tokia išvada plaukia iš šios jaudinančios scenos.

Taip, samdiniai žėri savo sąžine, kaip žvaigžde. Nors jie nežino, kaip sau, kaip kitiems, kaip Lietuvai paberti spindulius. Kitoks jau Petras. Petras kokybiškai naujai veikiantis, naujai galvojantis. Na, revoliuciniu būdu keičias gyvenimą, keičias istoriją, keičias savo ir tūkstančių į save panašių likimą - Žmogus. Ir kai matai Petrą, tai matai ir saulėtesnius tolius.

Petras - to laikotarpio žvaigždė. Jis - revoliucionierius. . . Jis nupieštas jaudinančiai. Tai liudiju septyneriais metais, palaidotais fašizmo laiku Lietuvos kalėjimuose. Kai autorius, piešdamas Petro epopėją, padeda tašką, - tai tada toliau romaną, Petro dialogą pratęsia skaitytojas. Na, Petras Kauno kalėjime 1926 m. pavasarių susitiko su K. Požėla. Galsėdėjo vienoje kameroje su juo. Gal mokėsi pas jį filosofijos. Gal kartu Petras ant narų gulėjo šalia L. Adomausko, P. Vilūno. Štai koks plačiašakis žmogus Petras!

Teisinga detalė: kriminaliniai kaliniai Petrai įteikė žavų drožinį. Beje, ir K. Giedrys meistriškai darė už grotų tabokines, šachmatus, o Amerikoje - pianinus. Kur knygoje švysteli Petras - sušvinta diena. Epiloge romano juodas rūkas - fašistinis sąmokslas. Autorius jį pasmerkė liaudies lūpomis. Prieš reakcingiausią diktatūrą subangavo pakilo visos darbos masės. Tik toji neapykantos vilnis nebuvo tokia aukšta, kad galėtų kaip jūra nuplauti tautininkų sauvaliavimą.

Vėl tiki: diena užars naktį. Toki optimizmą įžiebta Petras. Jis išeina. Iškeliauna į pogrindį. Iš ten jis drebins savo laiką. Iš ten jis degs tokią ugnį, nuo kurios lyg nuo gaisro švystels Lietuvos padangė. Jei autorius rašytų III-čią "Parduotų vasarų" tomą, matyt, vėl jis Petrą primintų kovotoju. Gal primintų: šįkartą jis grįžta į gimtąsias vietas su saule užantyje. . .

"Parduotos vasaros" kokybiškai naujas romanas lietuvių literatūroje apie sodžiaus žmones. Žemaitė piešė ankstesnius valstiečius - jų rūpesčius. Na ariantičius žemę. Bet ji nelietė samdinių. Ji dar negalėjo sukurti PETRO - revoliucionieriaus paveiklo. P. Cvirka pavaizdavo Tarutį, smulkaus artojėlio nuskurdimą. "Parduotos vasaros" sukrėtė Lietuvą samdinio likimo labai realiu pavaizdavimu. Gaila: šio romano nesulaukė P. Cvirka. Sulaukęs - autoriui paplojęs per petį ir už personažus, ir už kalbą, ir už poeziją. Ši knyga - romanas. Jis liudija: autorius moka sklandžiai plaukti ne tik novelės laivu, bet ir dar didesniu laivu - romanu. Jame daug personažų.

"Parduotos vasaros" savo meniškumu, švytėjimu dar skaidriau nušviečia J. Baltušio visus raštus. Nes vaivorykštės spalvomis romane švystelėję vaizdai, personažai, dialogai netelpa tarp keturių šios knygos sienų. Toji šviesa pro jo plačius langus, iš jo antro, trečio aukšto prasiveržia į kitus autoriaus knygų pasaulius. Šios šviesos spektras švystels ir akinančiai nužers J. Baltušio tris atsiminimų tomus. Juos jau jis rašo: Pagal Paustovskį: jei rašytojas pirmąją knygą iš naujo perkurtų, ji suspinduliuotų dar skaisčiau. Iš čia išvada: J. Baltušio vagos pravarytos po "Parduotų vasarų" - platės, gilės.

Kalbos požiūriu šis romanas - liaudies šnekos bei poezijos aruodas. Ne, jei autorius neragavęs samdinio druskos, "Parduotos vasaros" negimusios. Palyginus su V. Krėvės apsakymais, autorius davė klasiniu, istoriniu požiūriu žymiai ryškesnį sodžiaus buities vaizdą. Pas Krėvę kaimas "ramesnis", valstietis "abejingesnis". O J. Baltušio samdinyš jau žvelgia į saulę. Taip, "Parduotose vasarose" jau įsibanguoja žmogus lyg jūra. O ji ir uolas suskaldo. Taigi tie samdiniai išlips and kranto laimėtojai.

Pirmoji speciali moterų gyvenimą liečianti "Laisvės" laida

K. PETRIKIENĖ

Prieš Pirmąjį Pasaulinį 1914 metų karą į Jungtines Amerikos Valstijas atvyko daug lietuvių. Vyrų iš Lietuvos bėgo nuo militarinės tarnybos bei susirasti geresnį duonos kąsnį, o merginos sau laimės ieškodamos. Čia jie suplaukė į pramonės centrus - daugiausia į siuvimo ir audimo pramonę. Tokiems darbams savininkai merginas noriau samdydavo, nes pigiau reikėdavo mokėti.

Vartant senus "Laisvės" komplektus, net šiurpas sukrečia: kokios sunkios kovos tęsėsi už geresnį užmokestį, už sutrumpinimą darbo valandų, už unijos pripažinimą! Bet grumtynės su skebais, areštai ir kalėjimas tik tvirčiau grūdino darbininkų ir darbininkių ryžtą.

Daugumoje lietuviai į Ameriką atsivėžė tikrai stiprias darbu jėgas ir rožančius rankose. Kultūrinis stovis buvo neaukštas, ypač tarp moterų.

1913 m. pradžioje "Laisvė" pasimojo išleisti specialų moterų gyvenimo reikalus liečiantį numerį. Ji žymesniems visuomenininkams Amerikoje ir Lietuvoje išsiuntinėjo anketą, prašant juos atsakyti į klausimą:

"KAIP JŪS ŽIŪRITE Į MOTERŲ JUDĖJIMĄ IR TO JUDĖJIMO UŽDAVINIUS, IR KĄ GERO VELIJATE LIETUVĖMS MOTERIMS?"

Ilgai užtruko tos specialios laidos paruošimas. Ji pasirodė tik rugsėjo 23 (Nr. 76). Vietoje keturių puslapių, buvo net dvylikos. Įžangoje Redakcija rašė:

"Pagaliau mes pildome savo pažadą. Pirmą sykį dar lietuvių rašleivos istorijoje toks didelis minčių spiečius paleidžiamas į mūsų lietuvišką visuomenę, kad išbudinus dar tebesnaudžiančias daugumoje savo seseris-lietuves.

Suprantama, kad moterų klausimą visoje pilnybėje šiuo žygiu negalėjom nušviesti. Netik vieno numerio, bet ir dešimties "Laisvės" numerių būtų permaža".

Dauguma tilpusių rašinių buvo ilgi, kitų pasireiškimai užėmė visą laikraščio puslapį. Suglaustoje formoje bandysiu pažymėti tikrai svarbiausias autorių mintis.

JONAS OŽELIS, Valstybės Dumos atstovas, rašo:

"Seniai jau įrodyta, kad vyriausia prie-

žastis doros puolimo yra elgetiškos moterų algos.

Vien tik socialistų partija reikalauja lygaus atlyginimo už lygų darbą.

Tegyvuoja moterų teisių sulyginimas! Šalin išnaudojimas! Šalin militarizmas! Tegyvuoja laisva moteris!”

EUGENE V. DEBS, Socialistų kandidatas į J. V. prezidentus:

“Jeigu mes pripažįstame, jog moteris dar nepasiekė augščiausios tobulybės laipsnio, tai vistiek, matant jos atsidavimą savo pareigoms, jos geraširdystę, jos drąsia dvasią, kuri betgi ir kančiomis pasirodo taip galinga, mes turime pripažinti, jog moteris ateityje išauklės pasauliui prakilmiausia ir gražiausia gentkartę”.

BARABOŠIUS (Naudžius, ilgai dirbęs “Laisvės” įstaigoj).

“Kadangi moteris yra labiau pavergta ir išnaudojama negu vyras, tai ji privalo rūpintis apie pagerinimą savo būvio, ji turi organizuotis ir kovoti. Ar lietuviškos moterys tai daro? Ne! Didžiuma jų ramiai miega po kunigo sijonu”.

E. NEMUNAITĖ (“Katalikės ir pirmėivės Lietuvoje”):

“Silpnutis dar tas judėjimas, pamažu jis plėtojasi, bet tame ne tiek pačių moterų kaltė. Priežastys, kurios kenkia moterų judėjimui Lietuvoje, yra tos pačios, kurios varžo visą mūsų kultūros kilimą, tai carizmo sutvertos ir palaikomos sąlygos. Keliomis paskutiniaisiais metais, kada sodžiujė prasideda veiklesnis jaunimo bruzdėjimas, sodžiaus mergaitės irgi pradeda judėti”.

J. STROPUS (Barkus, ilgai dirbo “L.” Redakcijoj):

“Šiaurės Amerika skaitosi lopšiu moterų teisių judėjimo. Tasai judėjimas gimė ir pratapo laike karės su Anglija (1774-1783 m.). Išsiliuosavimo karėje moterys daugelyje atvejų atsižymėjo kartu su vyrais savo energija ir ištverme.

Moterys pilnai išpildė savo, kaip piliečių, priedermę.

Paskelbiant Amerikos nepriklausomybės deklaraciją šalies vadovaujantieji politikieriai visai paneigė moterų teises. Devyniose valstijose jau moterys balsavo sykiu su vyrais, bet ir tos valstijos pataisė savo “klaidą” - įterpė, kad balsuoti gali tik vyrai.

Moterų pažeminimas reiškėsi beveik visose gyvenimo šakose. 1840 m. Londone atsibuvo priešvergijinis kongresas. Į kongresą, sykiu su kovotojais nuvyko trys moterys. Kongresą dominavo dvasiškija. Moterys kaip neturinčios lygių politinių teisių, turėjo apleisti salę”.

ZEMAITĖ:

“Gerbiami tautiečiai! Kąslink tamistų paklausimo: “ko geriausia velijate lietuviškos moterims?” Trumpai atsakysiu: mokslo ir apšvietos! Netik vėlinu, bet ir trokštu trokštu, nes be to mūsų moterys niekuomet nepakils iki žmogaus vardo. O mūsų dabartinėse aplinkybėse visas svietas žino, kaip sunku, oi kaip! moteriai mokslas įgyti”.

J. GRINIUVIENĖ (iš Marijampolės):

“1. Kad kiekviena lietuviškos turėtų vyrą lietuvi ir nemažiau kaip penketą sveikų, dorų, darbščių vaikų užaugytų.

2. Dabartinis moterų judėjimas - stengtis visame kame pavyti vyrus - man neišrodo sveiku moterims. Ir gilų su dugnu, ir platu kraštu - sakoma. Taigi nevertėtų soties nustoti, visviena vyro kąsnių nenukășime”.

DR. JOHANA BALTRUŠAITIENĖ, Pittsburgh, Pa.:

“Mano geriausias ir širdingiausias velijimas lietuviškos moterims yra, kad jos kartu su viso pasaulio moterims stotų į eilę už visų moterų lygias politines teises.

Kad jos prisidėtų prie darbo, kurio vaisiai turi būti: visuotina lygybė visų pasaulio žmonių, kaip vyrų, taip ir moterų”.

J. O. ŠIRVYDAS (“Vienybės Lietuvninkų” red.):

“Pastaruoju laiku męs jau randame vieną kitą merginą ar moterį, kuri skaitosi save iš mūsų laikraščių “apsišvietusia”. Bet pasižiūrėjus į tokios moteriškės vidurinę ir išlaukinę stovylą, rasi ją sutrūnėjusią iki plonutėlių sielos vibrų: palaidumas liežuviu, išgverimas doros, sugrubėjimas moteriškos dorovės, sušiukrštėjimas elgėsių - visa tas iš tolo mūšasi akin tokią moteriškę pamačius. Tai visten “apšvietos”, kurią liauna moteriška siela ant savo pražūtis iš mūsų dabartinių laikraščių pasigauna”.

Toliau Širvydas sugestuoja, kad mūsų moterys greičiau įsikurtų Amerikoje bent tris savaitinius laikraščius.

KUNIGAS JUOZAS TUMAS: “Moterų siela plečiasi ir jų teisės plečiasi. Kiek jos jau laimėjo paskutiniu metšimčiu! Negalėjo nelaimėti; draugija turėjo kai ką keisti, kaip keičia švarką augant žmogui.

Moterų teisių lygybės šalininkų pareigas šiaip suprantu. Padėti moterims augti, visupirma, parūpinti joms mokymosi lygybę, nuo pat pradžios ir iki pat galo suvienodinimu programų žemųjų, vidurinių ir aukštųjų mokyklų.

Mokslas tедера ir tetikslu skirstyti į laipsnines, jokių būdu ne į lytines. Ne vyrų skyrium ir moterų skyrium mūms reikia gimnazijų, bet kur lygiai berniukai ir mergaitės galėtų eiti tokią mokslą, kurį įgimtais savo gabumais gali gerai įsisavinti.

Bijota Suomų ir Norvegų, prieš įsileidžiant savo moterų į seimų ir parlamentų darbą. Tačiau pasirodė, kad anasai baisesis moteriškumas neradęs vietos grynėje politikoje, savaimi nukrypo į visuomeninių darbų sielvartus.

Vienu žodžiu betariant, lietuviams moterims, lygiai ir pačiai “Laisvės” Redakcijai, besirūpinančiai moterimis ir nemoterimis, veliju žiūrėti visuose savo darbuose vieno dalyko - Tikslumo”.

Toje specialioje moterims skirtoje laidoje buvo sukaupta daug žinių iš tarptau-

tinio moterų judėjimo įvairiose gyvenimo sferose, bet vyriausias leidėjų tikslas buvo - išjudinti lietuves moteris giliau susimąstyti pažangiųjų judėjimu.

Pažangūs lietuviai jau turėjo nemaža bendrų draugijų, kuriose priklausė vyrai ir moterys. Bet moterų aktyvas, be dalyvavimo vaidyboje (veikalų pastatymuose) bei padeklamavimo eilėraščių, retai kuo kitu pasirodydavo. Moterys pajuto stoką išsilavinimo. Prasidėjo organizuoti atskiros moterų draugijos, vienur-kitur susibūrė lavinimosi grupelės.

Pradėjus leisti “Moterų Balsą” 1916 metais, pažangių moterų veikimas visuomeninėje dirvoje žymiai pakilo.

Lietuvės moterys, kaip ir lietuviai vyrai, davė svarbų įnašą į bendrąjį darbo žmonių judėjimą už laimingesnę žmonijos ateitį.

ALGIMANTAS MIKUTA

PRAŠAU ŽAIBŲ

Prašiau žaibų, prašiau vargų,
prašiau aitriųjų uogų,
prašiau užkeiktų pinigų,
prašiau kančios - neduoda.

Prašiau griūtis, prašiau žaizdų,
prašiau ugnies ir ledo,
prašiau archaiškų aistrų,
deja, - nebesurado.

Prašiau bent prieš padoraus
su padoria kariauna.

Vis - velnias raus, vis - velnias raus,
o velnias vis nerauna.

Dabar tylėdamas žiūriu,
tylėdamas rausiuos į gylį,
tampu negrižtamai niuriu,
kaip ir visi, kas tyli.

Konferencija seniesiems lietuvių tikėjimams nagrinėti

Visais laikais istorikus, archeologus, filologus, etnografus domino senieji lietuvių tikėjimai. Be to, ši sudefinęta problema nepakankamai studijuota ir tyrinėta. Tarybiniais metais seniesiems tikėjimams savo darbus paskyrė istorijos mokslų daktarai J. Jurginis, P. Dundulienė, R. Kulikauskienė ir kt. mokslininkai. Tačiau kompleksiško jų tyrinėjimo nebuvo.

Šios iniciatyvos ėmėsi LTSR Ateizmo muziejus, nuoširdžiai talkininkaujant LTSR Mokslų Akademijos Istorijos instituto, V. Kapsuko universiteto, Vilniaus pedagoginio instituto ir kitose mokslo įstaigose dirbantys mokslininkai, ėmėsi organizuoti mokslinę konferenciją tema "Senieji lietuvių tikėjimai naujausių tyrinėjimų šviesoje". Dviejų dienų konferencijos darbe dalyvavo respublikos rajonų pedagogai-istorikai, ideologiniai darbuotojai, eilė Vilniaus ir Kauno mokslininkų, aukštųjų mokyklų dėstytojų. Jie išklauė vienuolika pranešimų.

Priešistoriniams amžiams, tikėjimų kilmės klausimams savo pranešimą paskyrė LTSR MA Istorijos instituto darbuotoja, istorijos mokslų daktarė R. Rimantienė. Pirmykščių liaudies religinių vaizdinių raidos problemas nagrinėjo Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto darbuotojas - einais prof. pareigas, filosofijos mokslų kandidatas Z. Slaviūnas. Apie Žemę ir lietuvių garbintus su ja susijusius dievus, kalbėjo V. Kapsuko universiteto profesorė, ist. m. daktarė P. Dundulienė. Mirusiųjų deginimo papročiams Lietuvoje pranešimą paskyrė LTSR MA Istorijos instituto darbuotoja, ist. m. daktarė R. Kulikauskienė, o LTSR Respublikinės bibliotekos darbuotojas, filologijos m. kandidatas S. Skrodenis pateikė

savo tyrinėjimo duomenis apie Kupolių arba Joninių šventę ir jos prasmę. Vyriausiosios farmacijos valdybos darbuotojos, biologijos m. daktarės E. Šimkūnaitės pranešimas buvo skirtas senųjų tikėjimų elementams liaudies medicinoje nušviesti, V. Kapsuko universiteto filosofijos istorijos ir ateizmo katedros aspirantas J. Trinkūnas kalbėjo apie žynių senovės baltų visuomenėje atsiradimą ir jų vaidmenį. Apie pagonybės reliktus Lietuvoje po jos sukrikščioninimo pranešimą padarė akademikas, ist. m. daktaras J. Jurginis, "Senųjų lietuvių tikėjimo atspindžiai XIX a. pabaigos - XX a. kaimo kapinėse", tokį pranešimą skaitė LTSR Kultūros ministerijos darbuotoja R. Giedrienė, o V. Kapsuko universiteto aspirantė I. Čepienė apie senųjų tikėjimų atspindžius vestuvinėse apeigose. Paskutinį pranešimą konferencijoje padarė LTSR MA Istorijos instituto archeologas, ist. m. kandidatas V. Urbonavičius.

Diskusijose pasisakė Vilniaus Mokytojų namų direktorius Br. Jauniškis, LTSR Istorijos-etnografijos muziejaus mokslinis bendradarbis R. Matulis, Telšių kraštotyros muziejaus direktorius P. Valatka, biologijos m. daktarė E. Šimkūnaitė ir kiti. Jų nuomone, konferencija padėjo giliau, kompleksiščiau pažvelgti į senąją lietuvių kultūrą, jos tikėjimus, papročius. Konferencijos medžiaga leis ateistinės minties propagandistams, mokytojams, muziejiniams moksliskai aiškinti senuosius tikėjimus, juos grįsti naujausių tyrinėjimų medžiaga.

Konferencijai atžymėti muziejus išleido atminimo medalį, kurį pagamino keramikė A. Skarbaliūtė.

LTSR Ateizmo muziejaus direktorius
A. MARTINIONIS

Seniesiems lietuvių tikėjimams nagrinėti konferencijos dalyvių dalis

ALDONA PUIŠYTĖ

Tu mane šaukei

*Viltie, tai tu mane šaukei, kai grįžo
žydra žvaigždė ir uždegė palamsius.
Daiktai nušvito, kur atrodė tamsūs.
Jie spinduliavo vis kaskart šviesiau.*

*Ir vėl užgeso. Nors rankas tiesiau
į žydrą tolį. Bet žvaigždė nutolo.
Vėl padvelkė niūri tamsa...
Paskui kažkas ties ta gelme vėsia
man tarė:*

*„Tiktai tuomet daiktai byloja širdžiai,
kai juos apšviečia jos pačios šviesa.*

*Saulėlydis geltonų tulpių. Godžiai
pilki šešėliai slenka prie namų.
Nuščiuvę paukščiai. Daros neramu
nuo tos ramybės, nuo sapnų vienodų.*

*Tylėjimui užvertos durys. O vėlyvas
nužvarbęs balsas beldžia į vartus.
Ir šaukia tuo keistu gelės vardu
į prieblandą... Ir akmenys vėl žydi...*

*Ir po tylėjimu, tarytumei po akmeniu,
prinoksta žodžiai nuojauta keista:
esu sesuo gal; pokylin kviesta,
kurią kažkas po laiko atminė..*

SU DIPLOMA RANKOSE

Iš atsiminimų apie Antaną Venclovą

JULIUS BŪTĖNAS

Taip susidėjo aplinkybės, kad 1933 m. Antanas Venclova pasidarė mano artimu kaimynu - atsikėlė gyventi į pusrūsį Donelaičio gatvėje, advokato M. Sleževičiaus name, kur dabar įsikūręs P. Cvirkos memorialinis muziejus. Baigęs studijas universitete, jis vis nežinojo, kaip toliau reikės gyventi. Prašymo mokytojauti net nemėgino duoti - į valdžios gimnaziją vargiai beskirsi. Galvojo, kad turės manytis literatūrinio darbu - vertimais, korektūromis, savo originaliais kūriniais.

Pagaliau pavyko A. Venclovai gauti lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo vietą privatinėje žydų gimnazijoje su dėstomąja lietuvių kalba. Atsiminimuose A. Venclova rašo, kad darbas toje gimnazijoje jam sekėsis. Neabejotina. Nors lig tol pedagoginio darbo nebuvo dirbęs, bet jisai turėjo tiesiog įgimtų pedagoginių gabumų. Svarbiausia - kalbėjo aiškiai, nesikarščiudamas, nuosekliai, logiškai dėstė mintis. Mokytojo darbui rengėsi rūpestingai. Prisimenu, kaip jis karpė iš įvairių žurnalų - "Kultūros", "Židinio", "Vairo" - straipsnius literatūros klausimais, paskui įrišdino į atskirą tomą - kaupė pagalbinę medžiagą dėstymui.

DIDELIS KNYGŲ MĖGĖJAS

Apskritai A. Venclova mėgo knygas, pirkdavo ne tik naujus literatūros leidinius, bet ir senesnius. Tuo jis ir mane buvo užkrėtęs. Eidavome į antikvariatų ieškoti retų senų knygų. Tada nesunkiai Kaune dar buvo galima įsigyti "Aušros", "Varpo" komplektus, spaudos draudimo laikotarpiu išleistų knygelių. Atnešdavo parduoti buvusieji knygnešiai ir kiti se-

nesnieji žmonės iš kaimų. Kalbėdamas klasėje, sakysim, apie Žemaitę, Lazdynų Pelėdą, mokytojas pademonstruoja mokiniams pirmuosius jų kūrinų leidimus - kuklias knygeles.

Artimai gyvendami, esant blogam orui ir šiaip vėlais vakarais kalbėdavomės įvairiausiomis temomis. A. Venclova sekė Tarybų Sąjungos kultūrinį gyvenimą, buvo pastovus "Mokslo" knygyno, prekiausio tarybinėmis knygomis, klientas. Jis turėjo įsigijęs vertingų tarybinių autorių leidinių. Iš jo daug sužinojau apie tarybinius rašytojus, kurių net knygų neteko matyti. Jis turėjo įsigijęs tarybinę "Literatūrinę enciklopediją". Skaitydavome, vartydavome. Ypač įdomu - kas joje rašoma apie lietuvių literatūrą, kaip nušviečiama? Radome įdomią visos mūsų literatūros apžvalgą, straipsnių apie atskirus rašytojus - Vaižgantą, Kudirką, Krėvę ir kitus su tiksliais biografiniais duomenimis ir originaliais, neįprastiniais įvertinimais. Kas rašo? Žiūriu - vis B. Pranskus.

- Kas yra tas Pranskus? - klausiu. - Negirdėtas.

- Aš jį žinau. Prisimenu, mokėsi Marjampolės realinėje gimnazijoje. Jo tikra pavardė - Anskaitis. Baigęs gimnaziją, pasitraukė į Tarybų Sąjungą kaip komunistas.

ŽIOPLAS NEOLITUANAS

Baigdamas universitetą, A. Venclova įteikė diplominį darbą "Simbolizmas lietuvių lyrikoje", kurį rašydamas naudojosi tarybinių autorių veikalais ir darbe vartojo marksistinę terminologiją, trumpai sa-

kant, darbą parašė marksistiniu metodu. Humanitarinių mokslų fakulteto profesoriai M. Biržiška ir V. Mykolaitis tą darbą įvertino labai gerai. Kartą pas A. Venclovą atėjo vienas marijampolietis studentas neolituanas pasiskolinti to darbo - jam reikią panašia tema rašyti seminaro darbą, norįs pasinaudoti. A. Venclova paskolino.

Dailiai apsirengęs blondinas, su korporantiškomis insignijomis: juostelė per petį, švarko atlake žetonėlis. Bet kai pradėjo skaityti "savo" darbą, vartodamas tokius terminus, kaip buržuazija, proletariatas, darbininkų klasė, seminaro dalyviai apstulbo: nejaugi ir jis, tautininkas, subolševikėjo? . . . O prof. V. Mykolaitis klausydamas išplėtė akis (jis A. Venclovos darbą gerai atsiminė). "Tamsatai šito darbo neužskaitysiu, - pasakė perpykęs Mykolaitis. - Reikia turėti gėdos: tamsta net nusirašyti nemoki. . ."

Šitą epizodą iš anų laikų A. Venclova sakėsi pamiršęs įrašyti į knygą "Jaunystės atradimas" ir patarė man panaudoti savo atsiminimuose. Pažadėjau, tik negalvojau, kad teks panaudoti, rašant atsiminimus apie jį patį. . .

Įsitraukęs į mokytojo darbą, A. Venclova aktyviai dalyvavo literatūriniame gyvenime, bendradarbiavo "Kultūros" žurnale.

K. Korsakas, faktinasis "Kultūros" redaktorius, nuolat prašydavo duoti ką nors įdomesnio žurnalui. Mes tada laikėme garbės pareiga remti šį žurnalą straipsniais, nors honoraro ir nemokėdavo. A. Venclova 1934 m. palyginti daug rašė "Kultūrai"; tą pat darė ir vėliau, pateikdamas originalių bei verstinių knygų recenzijų, šiaip straipsnių, pasirašydamas pavarde ir A. Laisvydo slapyvardžiu. Rašė taip pat "Lietuvos žinioms". Pasirodžius Lenkijos rašytojų laikraščio "Wiadomosci literackie" numeriui, skirtam specialiai lietuvių literatūrai ir kultūrai, A. Venclova griežtai pasisakė prieš

dešiniųjų literatų kreivas, šališkas informacijas apie lietuvių literatūrą.

IŠREKLAMUOTOS VEDYBOS

Šiuo metu A. Venclova rengėsi vesti. Apie tai, atrodo, nebūtų ko ir rašyti, - vedė, ir tiek. Bet verta pakalbėti, nes jo vedybos tada buvo susijusios su tam tikromis painėmis. Buržuazinėje Lietuvoje nebuvo civilinės metrikacijos. Ateistai, netikintieji buvo verčiami eiti tuoktis pas dvasininkus.

Civilinė metrikacija veikė Klaipėdos krašte, kur galiojo Vokietijos įstatymai. Ten gyvenantiems nebuvo sunkumų. Bet iš Lietuvos nuvykti tiesiai į Klaipėdos krašto metrikavimo įstaigą nebuvo galima: reikėjo pirmiau tenai įsiregistruoti kaip gyventojui, paskui paduoti į laikraštį skelbimą, ir tik po mėnesio galima buvo tuoktis. A. Venclova nuvyko į Smalininkus, artimiausią vietovę prie Lietuvos, ir ten įsiregistravo. Skelbimą padavė į "Lietuvos žinias". Bet klerikalinis dienraštis "Rytas" liepos 3 d. numeryje tą skelbimą persispausdino kronikoje su tokia antrašte: "Užsakai per "Lietuvos žinias".

Iš tikrųjų, tuomet įvairių skelbimų buvo ne vienas. Bet šiuo atveju klerikalai norėjo įgelti prof. M. Račkauskui: katalikiškos teologijos-filosofijos fakulteto dėstytojas leidžia dukterį už bedievio, ir dar nekatalikiškai jiedu tuokiasi. . . Žinodami, kad M. Račkauskas "Lietuvos žinių" neskaityt, specialiai tą skelbimą persispausdino "Rytas". Čionai išryškėjo klerikalų cinizmas: visą laiką priešintis civilinės metrikacijos įvedimui Lietuvoje ir moraliai terorizuoti tuos, kurie neina pas kunigus tuoktis.

Tą vasarą A. Venclova su žmona išvyko vasaroti į Baltijos pajūrį. Įsikūrė ne kurorte, bet kaime pas žvejus. Kada-nėkada nuvykdamas į Palangą, A. Venclova sužinojo, kad Klaipėdos lietuvių gimnazi-

jos direktorius K. Trukanas ieškąs lietuvių kalbos mokytojo. Pažiştami juodu suvedė. Direktorius buvo liberalių pažiūrų, ir A. Venclova jam pasirodė visai priimtinas mokytojas. Mat, Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazija buvo išlaikoma krašto direktorijos ir nuo centro Švietimo ministerijos nepriklausė.

Po atostogų A. Venclova iš pusrūsio Donelaičio gatvėje išsikraustė - išvyko į Klaipėdą. Jo vieton atsikėlė kitas rašytojas, su kuriuo taip pat dvejus metus teko artimoje kaimynystėje pagyventi - Petras Cvirka. Su A. Venclova susitikdavau tik tai tada, kai atvykdavo atostogų metu. Atgal į Kauną jis tegrižo po to, kai Klaipėdą užgrobė hitlerininkai - 1939 m. pavasarį.

Juozas Marcinkevičius

ATISISVEIKINIMAS SU VASARA

I

Pagelto paukščiai,
o kleval
Atidainavo, atgiedojo
Ir stovi tylūs — lyg tėval,
Vienturtį sūnų apraudoję.

Visur daugėja praetiles.
Ir vidury didžiulio lauko
Ant aukšto aukuro būtles
Užgeso vasara lyg laužas.

Gamtoj nežemiškai švaru.
Ir viskas balglas, viskas balglas —
Iš mano venų atvirų
Lyg kraujas tyliai laša laikas.

II

Dėkoju tau, kad tu buval,
O mano vasara žalioji.
Jau laukia paruošti laival
Ir tolma šalta kellonė.

Jau dvelkia Arktika šlaurys,
Ruduo prie Senos, Elbės, Reino...
Pro vasarą lyg pro duris
Išėję niekad nepareina.

III

Tu man vienam buval skirta —
Skaidri, nedaloma lyg laikas.
Dabar atėjo valanda, —
Ji mūsų vasarą palaidos.

Ir niekas jau nebegirdės
Visų, kas siaudė griaudė, šėlo.
Tavęs tarytum ateltles
Kas valandą many mažėja.

IV

Praskrido paukščiai virš namų.
Jiems šiaurės žvaigždė kellą rodo —
Viršum bazilikų senų,
Viršum vaikystės ir baroko.

Praeiviai iš būtų dlenų...
Jau medžiai girgžda lyg malūnai,
Ir skrenda paukščiai. Aš einu —
Prilink, naktie, ir mano kūną.

V

Mes nesibalgsime mirtim —
Daiktais išliksime, idėjomis.
Taip tampa judesys rimtim,
Ramybė — amžinu judėjimu.

Ir mūsų žalzdos neužgis,
Kartosis nuodėmės ir klaidos,
Ir žmonės mirdami sakys:
„Atleiskit man — aš jums atleidau...“

VI

Aš savo lalko netenku...
Jau mano plevos nušienautos,
Apaugo debesim dangus,
Nuvyto paukščiai. Man neskauda...

Užmigęs — niekad neprabust —
Pavirslu praetlim ir ainlals.
Manęs nebus,
bet kitas bus —
Rūstesnis, žemiškesnis dainlus.

Iš tėviškės atsiminimų

E. GEDVILAITĖ

M E D A U S V A I Š Ė S

Tur būt, visam gyvenimui įsmigo į atmintį vienas apsilankymas pas dėdę Mykolą "Gerovės" kolūkyje. Tada aš buvau dar tik antrakursė žurnalistiką studijuojanti geltonsnapė, o dėdė Mykolas dar nebuvo persikėlęs į mūrinį patogų namų kolūkio centre, - jis tebegyveno senojoje, tarp medžių skandinčioje vienkiemio sodyje.

Sodelyje, tarp plačiašakių obelių ir iškilių kriaušių, pas dėdę Mykolą visą laiką stovėdavo keletas skirtingomis skaisčiomis spalvomis dažytų avilių. Kada tik jis atvykdavo pas mus į miestą, visada iškeldavo dovanų gintarinio medaus stiklainį. Bičių medus buvo laikomas tarsi gydančiuoju eleksyru. Jis buvo branginamas kaip vaistas nuo visokiausių negalių.

Ir štai kartą, nuvykusi pas dėdę Mykolą, pataikiau į savotiškas apeigines šviežio medaus vaišes, - jose dalyvavo dar pora giminaičių ir teta Izabelė su savuoju Ričardu.

Kol dėdė Mykolas, apsilkęs baltą chatatą ir užsidėjęs šiaudinę skrybėlę, triūsė apie avilius, mes tik iš tolo spoksojome, bijodami, kad neįgeltų bitės. Tačiau jos buvo nepiktos - ramiai ropojo dėdės rankomis, skruostais, rūbų klostėmis. Dėdė korius kylojo iš lėto, atsargiais judesiais, kad netyčia nesuspaustų kokios nors bitelės.

- Izabele, neleisk arčiau Ričardo, nes gali įgelti, - perspėjo dėdė Mykolas tetą, matydamas, kad jos išdykėliui smalsu išmėginti, ar iš tikrųjų bitės tokios nepavojingos.

Aš puikiai tebeatsimenu tą pašnekesį, kuris užsimezgė, kai verandoje, visi su-

sėdę, vaišinomės tuo ypatingu eliksiyru. Tai buvo ne šiaip sau valgis, ne koks įprastas skanėstas, o lyg kokia ambrozija, kuria, kaip pasakoja mitai, kadaise skanaudavosi graikų dievai Olimpe.

- Gamta, per evoliucijos procesą išvysčiusi visuomeninius vabzdžius, tarsi sukūrė žmonėms jų suvisuomenėjimo idealą, savotišką modelį, - visiems paragavus medaus, kiek iškilmingai tarė dėdės giminaitis, kurį visi vadino mokytoju Benediktu. - Avilyš juk panašus į tobulą valstybę, kur kiekvienas individas nepriekaištingai vykdo savo pareigas. Kariai sergsti avilį nuo plėšikių širšių. Policija išmeta lauk dykaduonius tranus. Bet nuostabiliausia yra tai, kad jos maitinamosi ne tik kad nieko nenuskriaudžia, o, priešingai, augalams atlieka didžiai naudingą paslaugą - apdulkina jų žiedus.

- Ar žmogus kada pasieks tą visuomeninį idealą? - paklausiau aš, smalsaudama išgirsti atsaką.

- Žmogus visuomenėja per kovą už būvį, - ėmė aiškinti mokytojas Benediktas. - Žmogus yra lyg arena, kurioje grumiasi du jo instinktai: individualusis ir grupinis arba visuomeninis. Nors tai gal atrodo ir paradoksalu, bet kova už būvį yra tauriausių prigimties polinkių skatintoja. Tai juk akivaizdi aksioma. Individas, kovodamas kolektyviai, dažnai gali išlikti ten, kur, grumdamas pavieniui, jis būtų, be abejo, žuvęs. Visi civilizacijos laimėjimai juk pasiekti tik bendradarbiavimo dėka.

Į pašnekesį įsitraukė visi. Mes klausėmės aiškinimo:

- O ką reiškia bendradarbiavimas?

Pirmiausia, kad stipresnysis ne engia, ne apiplėšia silpnesnįjį, o pritraukia jį į talką kolektyviai grupės kovai. Ir toji grupė tampa stipresnė žiaurioje kovoje už būvį, kurioje išsivysto instinktai, padeda kuo racionaliau panaudoti ir silpnuosius individus. Bendradarbiavimo užuomazgų reikia ieškoti šeimos branduolyje. Jau paukščių šeimas bendrauti vertė jaunikių auginimas. Ten, kur vyksta glaudus bendradarbiavimas, atsiranda visos sąlygos atsirasti draugystei ir meilei.

Atsimenu, bediskutuojant iškilo moralės klausimas. Čia stengėsi pasireikšti kitas svečias, miškininkas Bonifacas. Jis kalbėjo:

- Vadinas, visa, kas stiprina grupės bendradarbiavimą ir jos vienybę, yra dora. Blogis - tai žemoji, keturkojiškoji prigimtis, kuri trukdo grupei stiprėti. Jei tu žudai, vagi, meluoji, svetimoteriauji, tai kenki bendruomenės susiklausymui, o tuo pačiu ir sau, - esi nedoras. Blogis - tai inercija. Puodžius, žiesdamas ašotį, turi įveikti molio inerciją, priversti paklusti medžiagą. Panašiai žmogus visuomenėdamas turi nugalėti individualiųjų instinktų inerciją.

Tuo metu išdykėlis Ričardas priėjęs kažką pakuždėjo tetai Izabelei į ausį.

- Degtukų dėžutės reikia? Pasiimkl! Atsirado, mat, gamtininkas, - tarė teta, mums parodžiusi jau vieną pilną dėžutę, pririnktą skruzdžių. Į kitą jis noris prigaudyti vorų.

Supykusi, kad Ričardas pertraukė diskusiją, paklausiau mokytoją Benediktą:

- Kaip jūs įsivaizduojate kovą už būvį be žudymo? Negi jūs norite pasakyti, kad svetimuosius žudyti yra dora?

- Tai tam tikro evoliucijos etapo trągizmas, - tarė Benediktas. - Prigimtyje slypi stiprus visuomenėjimo instinktas verčia žmogų siekti bendravimo su visais savo rūšies individualais. Ir istorijos bėgyje kaip tik tos bendruomenės, tos klasės tapo stipresnės, kuriose išsivystė visuo-

meninio instinkto pagrindu stiprios moralinės ypatybės. Bet galop marksistinė-lenininė teorija išaiškino evoliucijos kryptį. Žmogus pamatė, jog jis sąmoningai gali padėti jo prigimtyje slypinčiam bendradarbiavimo instinktui. Ir jis gali išvengti maudulio, kurį sukelia to instinkto slopinimas, besiblaškant neišmanyme. Jis suvokė, jei evoliucijos procesas skyrė grupėms bendradarbiauti, tai karai, trukdą tat pasiekti, yra savižudybė, ypač karai moderniaisiais ginklais. Dvasinis, protinis arba idėjinis ginklas yra veiksmingesnis už žudymo priemones. Savosios bendruomenės sutelktumo stiprinimas, jos protinių sugebėjimų ugdymas, mokslo plėtojimas žymia dalimi prašoka primityviųjų ginklų jėgą.

Prisimenu, kaip į šią tiradą reagavo savo replika miškininkas Bonifacas:

- Kaip koridoje miklus toreadoras yra pranašesnis už didžiuliais ragais ginkluotą mirštantį bulių, taip išmintimi apsišarvavusi civilizacijos bendruomenė gali pranokti daug gausesnę, bet žemesnio lygio nacijų grupę. Tik aš tą toreadorą vaizduojuosi kiek kitoki: jis savo špagą arba kalaviją perkala į žagrę ir, savo miklumu pasikinkęs bulių, priverčia jį arti lauką.

Ryšium su moralės klausimu atsimenu, iškilo moralės kodeksų vaidmuo.

- Kodeksai turi įpročių galią. Jie veikia lyg senųjų lokomotyvų smagračiai. Moralės kodeksai - tai galingi svertai bendruomenėms visuomenėti. Kad būtų veiksmingesni, jie būdavo įvelkami į religijos rūbus. Būdavo skelbiama, kad juos padiktavęs dievo balsas iš dangaus. Mūsiškis moralinis komunizmo statytojo kodeksas, susidedąs iš dvylikos punktų, yra pagrįstas moksliniu psichikos dėsnių pažinimu. To kodekso laikymasis maksimaliai padeda stiprinti visuomenę iš vidaus, daro ją pranašesnę ir įtakingesnę tarp kitų pasaulio bendruomenių. Visi mes esame paveldėję iš tėvų stipresnį ar

silpnėsnį bendravimo instinktą. Kuo plačiau mes sudarome sąlygas tam savo instinktui pasireikšti konkrečiame kasdieniniame gyvenime, tuo labiau priartėjame prie pačios evoliucijos proceso mums iškelto idealo - visiško suvisuomenėjimo.

Šitaip mums kuo ramiausiai bediskutuojant verandoje, staiga išgirdome riksmą iš sodo:

- Ma-a-ma-a! Ma-a-ma-a-a!

Riksmas buvo išgąstingas.

Teta Izabelė akimirksniu pašoko ant kojų.

Visi sužiurome į tą pusę.

Ir staiga prieš mūsų akis išdygo bičių spiečiaus apipultas Ričardas.

Dėdė Mykolas, liepęs mums neliesti vaiko, žaibo greičiu puolė prie vandens kibiro ir šliūkstelėjo jį visą Ričardui ant galvos. Ir tik tada mes ėmėme rinkti šlapius vabzdžius Ričardui nuo veido, nuo šlaunų, iš po šortų, iš plaukų. Bet, mums nespėjus baigti, pamatėme, kad vaikas jau be sąmonės.

Laimė, teta Izabelė buvo atvykusi į svečius nuosava "Volga". Vaiko širdis tebeplakė, ir mus apėmė viltis, kad teta spės pasiekti ligoninę.

Dingus "Volgai" dulkių debesyje, paaiškėjo nelaimės priežastis. Pasirodo, Ričardas buvo smalsus vaikas, ir jam norėjosi patirti, kaip reaguos bitės, kai jis ims pro langą leisti į avilį iš degtukų dėžučių skruzdės ir vorus.

Savotiškai parodakslu buvo, kad tie visuomeniniai vabzdžiai, mokytojo Benedikto nurodyti kaip visuomeninis idealas žmonėms, taip tobulai tvarkosi, išmintingo, bet aklo instinkto vedini. Kai Dėdė Mykolas vykdė patį įžūliausią avilio apiplėšimą, bitės ramiausiai ropojo jam per skruostą, o kai išdykėlis vaikas pamėgino leisti skruzdės ir vorus, kurie nė neketino plėsti jų medaus, jos gylė ne tik tuos padarėlius, bet ir vaiką, nieko bloga joms nelinkintį. Negi bičių instinktas galiojo ir dėdei Mykolui, kuris paliko joms

pakankamai medaus, kad jos galėtų išleisti naują spiečių ir paskui saugiai peržiemoti?

Ričardą pavyko išgelbėti, bet tos ilgos laukimo valandos po tų iškilmingų šviežio medaus vaišių kažkaip padėjo giliai į atmintį įsmigti visai tai diskusijai, tam pašnekesiui apie pačią svarbiąją žmogaus problemą - jo gyvenimo tikslą.

Kas kartą prisimindama to vaiko kančias nuo daugelio į jo kūną įsmeigtų geluonių, pagalvoju, kad gal dėl to gamta ir siekia, kad žmogus išvystytų savyje vien išmincingą ir neaklą, o protu pagrįstą, visais atžvilgiais tobulą visuomeninį savo instinktą, nes tik jis žada žmogui aukščiausias tobulumo viršūnes.

J. SIMONIS

PRIEŠAIS OKEANĄ

Tyvuliuoja amžių amžiais plotų plotai
okeano.
Gelmių vilnys nenurimsta, viena kitą veja,
gena.
Genčių gentys jo pakrantėje gyveno,
Nežinojo jau nuo seno, neišmanė,
Kas galėtų tenai būti už tų plotų okeano!
Slinko eros ir epochos, milijonai ilgų
metų,
Smalsios akys godų žvilgsnį tolių tolin
nuolat metė,
Kol didžiulį, aukštą laivą, jūrų svetį,
Vandenyną skrosti platų pasistatė,
Kad įspėtų, kas anapus okeano, - po tiek
metų!
Švyti kosmose galaktikomis žėrintys
žvaigždynai,
Tyvuliuoja erdvių erdvėm aukščių aukščiai
begaliniai.
Žmogus stebi vėl beribį vandenyną,
Jį smalstumas vėl kankina,
neramina,
Ir bejėgis, - kas už erdvių okeano, - vėl
nežino. . .

Mokslo pasaulyje

Lietuvos hidrobiologų indėlis, vykdant tarptautinę biologinę programą

K. JANKEVIČIUS

LTSR MA Botanikos Instituto direktorius

Sparčiai augant gyventojų skaičiui mūsų planetoje Žemėje, reikia dėti pastangas padidinti biosferos produktyvumą. Kas ta biosfera? Tai Žemės apvalkalas, į kurio sudėtį įeina apatinis atmosferos sluoksnis, paviršinė, iki 2 km storio, Žemės pluta ir vandenys iki didžiausių savo gelmių. Specialistai teigia, kad po 100-200 metų žmonija kentėtų ne tik dėl didelio maisto ir vandens trūkumo, bet jaustų deguonies, būtino kvėpavimui, deficitą, suprantama, jeigu išliktų šiuolaikinio ūkininkavimo būdas. Štai kodėl reikalinga sparčiai didinti Žemės biosferos biologinį produktyvumą.

Šis klausimas - tai kertinis Tarptautinės biologinės programos akmuo. Šios programos tikslas - išaiškinti organinės medžiagos pasiskirstymo ir reprodukcijos dėsningumus, užtikrinti maksimalios produkcijos gavimą iš ploto vieneto tiek natūraliomis (miškai, ežerai), tiek kultūros (žemdirbystė bei gyvulininkystė) sąlygomis, siekiant racionaliai ją panaudoti žmogaus reikalams.

Tarptautinė biologinė programa vykdoma visos planetos mastu. Viskas prasidėjo 1964 m., kai Paryžiuje Tarptautinės biologinės programos Generalinė asamblėja patvirtino jos nuostatus ir pagrindines veiklos kryptis. Programą įvykdyti buvo numatyta per aštuoneris metus. Laikotarpis nuo 1964 iki 1967 metų buvo laikomas organizaciniu, o nuo 1967 iki

1972 metų operatyviniu periodu. Šiuo metu ta programa numatoma tęsti problemos "Žmogus ir biosfera" apimtyje.

IR MES ĮSIJUNGIAME Į ŠIAS PASTANGAS

Tarybų Sąjungos biologinio profilio mokslinės organizacijos aktyviai įsijungė į TBP veiklą. Buvo įkurtas TSRS TB Programos nacionalinis komitetas. Analogiškai komitetai buvo organizuoti respublikose.

Tarybų Lietuvoje prieš aštuonerius metus TBP uždaviniams nagrinėti buvo sudarytas specialus organizacinis komitetas, kuriam ėmėsi vadovauti akademikas K. Bieliukas.

Imtasi, sutinkamai su Tarptautine biologine programa, tyrinėti Lietuvos pietinės dalies skirtingo termino ir trofinio režimo ežerų - Duzios, Obelijos, Galsto ir Šlavanto - biologinį produktyvumą. Į šį darbą buvo įtraukti apie dvidešimt mokslinių darbuotojų iš Mokslų akademijos Zoologijos ir parazitologijos bei Botanikos institutų ir Geografijos skyriaus. Ichtiologinės programos vadovu buvo paskirtas Zoologijos ir parazitologijos instituto direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams biol. mokslų kand. J. Maniukas, o hidrobiologinės - šių eilučių autorius. Darbas, tiriant ežerų abiotines ir biotines sąlygas bei hidrobiontų produkcijos procesus įvairiuose trofiniuose lygiuose,

buvo pradėtas 1968 ir užbaigtas 1972 metais.

KODĖL PASIRINKTI VANDENS BASEINAI?

Pabandysiu paaiškinti, kodėl tyrimams pasirinkti vandens baseinai. Biosferos elementariu struktūriniu ir funkciniu vienetu yra laikoma biogeocenozė, kuri dažnai vadinama ekosistema. Biogeocenozė - tai ta, sakyčiau, biosferos ląstelė, kurioje dėl organizmų veiklos vyksta medžiagos ir energijos apytaka.

Biogeocenozėje ir ekosistemoje kiekviena organizmų populiacija gyvena tam tikroje aplinkoje ar terpėje ir sudaro daugiarūšinės bendrijos fragmentą, kuris vadinamas biocenoze. Kiekvienai biocenozei būdinga sava gyvenvietė, vadinama biotopu.

Kas čia trumpai aptarta, sudaro sudėtingus negyvų-abiotinių ir gyvų-biotinių komponentų kompleksus. Dirvožemio, miško biogeocenozėje šie kompleksai yra labai sudėtingi, vandens baseinuose - jie ne mažiau sudėtingi, bet tyrinėtoji lengviau prieinami. Štai dėl ko, tyrinėjant principinius biogeocenozės ar ekosistemos biologinio produktyvumo klausimus, modeliu buvo pasirinkta vandens baseinai.

Toks biogeocenotinio lygio tyrimas šiandien, kai sparčiai didėja įvairios žmogaus veiklos technizacija ir tuo pačiu žmogaus poveikis gamtai, yra ypač aktualus, kadangi biogeocenozė - tai ta terpė, kurioje vyksta bet kurie gyvybės procesai, būdingi mūsų planetai. Šie tyrimai leidžia prognozuoti žmogaus ūkinės veiklos pasėkmes ir tuo pačiu sudaro prielaidas kryptingai šią veiklą reguliuoti.

ŽALIŲJŲ AUGMENŲ VAIDMUO

Kaip ir bet kurioje vandens biogeocenozėje, taip ir mūsų grupės tirtuose vandens baseinuose ypač reikšmingą vaidmenį atlieka žalieji augalai - aukštesnieji

ir žemesnieji. Tai jie gamina pagrindinę gyvosios medžiagos masę, kuri per mitybos grandis perduodama heterotrofiniams organizmams, tokiems organizmams, kurie panaudoja kitų organizmų pagamintas organines medžiagas. Vandens baseine tokiais organizmais yra bakterijos, zooplanktonas, žuvis. Žalieji augalai dėka fotosintezės proceso išskiria į aplinką deguonį ir tuo pačiu palaiko atitinkamą deguonies balansą sistemoje. Štai kodėl žalieji augalai nulemia mikroorganizmų ir gyvūnų sudėtį bei jų erdvinį pasiskirstymą.

Ežerų aukštesniuosis augalus - makrofitus tyrė biol. m. kand. I. Trainauskaitė, planktoninius dumblius - mokslo darbuotoja J. Kavaliauskienė.

ŽALIŲJŲ AUGALŲ KITIMAS

Žalieji augalai, kurie, kaip buvo sakyta, sudaro labai svarbų biogeocenozės komponentą, nėra vienodoje būklėje. Jie kinta, vystosi. . . Toks kitimas ypač būdingas planktoniniams dumbliams. Jis, kalbant apie kiekybinius kitimus, gali vykti paros eigoje, kalbant apie esmingesnius rūšies kitimus, reikėtų nurodyti į sezoninius kitimus. Šie kitimai gali būti ne tik lėti, bet ir greiti. Pastarieji vyksta staigiai pasikeitus aplinkos sąlygoms, pavyzdžiui, padidėjus mitybinių medžiagų - biogeninių elementų koncentracijai vandenyje. O tas gali įvykti, intensyviai tręšiant, ypač mineralinėmis trašomis, laukus, esančius netoli vandens baseino.

Štai dėl ko buvo atlikta fizinė-geografinė ežerų charakteristika (moksl. bendr. M. Vasiliauskienė), ištirtas šių ežerų terminis režimas (geografijos m. kand. E. Žukaitė), surinkti detalūs duomenys apie vandens chemines savybes (moksl. bendr. L. Lenkaitis) bei grunto cheminę sudėtį (chemijos m. kand. I. Klimkaitė ir F. Martinkėnienė).

Aiškinant vandens baseino biologinio produktyvumo dėsningumus, negalima pa-

sitenkinti vien organizmų kiekio ar jų biomasės duomenimis. Mat, atskirų organizmų ar visų kokios tai sistemos gyventojų biomasė gali būti panaudota produkcijai įvertinti tik tuo atveju, kai mes bandome lyginti vienodos ar artimos sandaros biogeocenozes. Tačiau bendru matu biologiniam produktyvumui įvertinti biomasė negali būti taikoma. Štai pavyzdys. Veinalaščiai planktoniniai dumbliai produktyviuose vandens baseino plotuose per metus geba sintetinti ploto vienetui tiek pat organinės medžiagos, kiek jos sintetina didelio produktyvumo miškas. Palyginkime jų biomasės. Matysime, kad miškas šiuo požiūriu šimtus tūkstančių kartų viršija planktoninius dumblius - čitoplanktoną.

Tokiu būdu tyrinėtojams tenka nustatinti pagrindinių organinės medžiagos gamintojų - producentų ne tik rūšinę sudėtį, biomasę, bet ir pirminę produkciją. Ežerų fitoplanktono produkcija buvo nustatoma radioaktyviosios anglies metodu. Šį darbą vykdė moksl. bendr. R. Šulijienė. Remiantis gautais duomenimis ežerai buvo suklasifikuoti pagal savo produktyvumą.

ĮVAIRIŲ ORGANIZMU KONKURENCIJA

Buvo taip pat domimasi, kaip makrofitai ir planktoniniai organizmai tarpusavyje konkuruoja dėl biogeninių elementų. Šios konkurencijos laipsniui įvertinti buvo naudojamas stroncio-90 sukaupimo metodas (biol. m. kand. R. Dušauskienė).

Reikšmingą darbą vandens baseinuose atlieka bakterijos - reudocentai. Jos mineralizuoja organines medžiagas ir į apytakos ratą grąžina biogeninius elementus, būtinius žaliųjų augalų-makrofitų ir fitoplanktono augimui ir vystymui. Vertikalų ir horizontalų bakterioplanktono pasiskirstymą ežerų vandens masėje ir jų fiziologines-biochemines funkcijas ištyrė moksl. bendr. R. Krypaitė.

Heterotrofinių organizmų - zooplankto-

no zoobentosos, žuvų - produkciją įprasta vadinti antrine produkcija. Ją sudarantieji organizmai vadinami konsumentais.

Visos antrinės produkcijos rūšys geba vystytis tik dėl to, kad jos įsisavina, utilizuoja pirmosios produkcijos - žaliųjų augalų - medžiagas ir energiją. Taigi, pirmasis trofinis, arba kitaip, mitybinis lygis yra pagrįstas saulės energijos įsisavinimu. Ją įsisavina fotosintezę vykduojantieji organizmai, kurie sukuria pirminę produkciją. Antrąjį trofinį lygį sudaro augalais mintantieji gyvūnai. Vandens baseinuose šie organizmai vadinami zooplanktonu ir zoobentosu. Jie minta bakterijomis, planktoniniais dubliais, detritu. Tik viena kita jų tarpe yra plėšrioji forma, dažniausiai mintanti infuzorijomis. Šio lygio organizmus tyrė biologijos m. kand. S. Mažeikaitė, O. Nainaitė, A. Grigelis.

GYVULINIO MAISTO VAIDMUO

Trečiajam trofiniam lygiui priklauso gyvulinis maistas mintantieji organizmai, šiuo atveju - zooplanktonu ir zoobentosu mintančios žuvis. Yra dar ir ketvirtasis trofinis lygis, kurį sudaro plėšriosios žuvis, pavyzdžiui, lydeka, mintanti žuviimi. Kiekvienas aukštesnis trofinis lygis remiasi žemesniojo produkcija. Nereikia užmiršti, kad dalis su maistu asimiliuotos energijos yra panaudojama organizmo energijos apyskaitos reikalams (judėjimui, virškinimui). Dėl to aukščiau esančio trofinio lygio produkcija yra mažesnė už žemesnio trofinio lygio produkciją. Kitaip sakant, plėšriųjų žuvų produkcija visada bus mažesnė už bentosinių ar planktoninių žuvų produkciją.

Žuvų rūšinę sudėtį, jų biologiją, produkciją, kai kuriuos žuvų biochemijos ir parazitologijos klausimus visapusiškai ištyrė biol. m. kand. J. Maniukas, G. Balkuvienė, J. Banionienė, A. Kublickas, A. Orlovienė, E. Rauckis, V. Sukackas.

ŽUVŲ IŠTEKLIAI MŪSŲ EŽERUOSE

Remiantis tyrimų rezultatais, nustatyti žuvų ištekliai ežeruose, o taip pat pramoninių žuvų sugavimo optimalus kontingentas. Nemažai darbo įdėta parengiant kai kurių žuvų išteklių įvertinimo matematinį modelį bei ruošiant metines ir ilgalaikes žuvų sugavimo prognozes.

Apibendrintos atliktojo darbo išdavos artimiausiu metu bus paskelbtos specialioje monografijoje apie Metelių ežerų grupės biologinio produktyvumo dėsningumus.

Šiuos uždavinius buvo įmanoma išspręsti tik dalyvaujant tyrimuose įvairių sričių specialistams - botanikams, zoologams, mikrobiologams, chemikams, geografams, biochemikams, atliekant tyrimus ne tik gamtinėmis sąlygomis, bet ir modeliuojant šias sąlygas eksperimente, plačiai taikant ne tik kiekybinius tyrimų metodus, bet ir panaudojant matematinę analizę bei statistinį duomenų įvertinimą.

Gauti duomenys sudaro prielaidas vandens biogeocenozei komponentų tarpusavio ryšių kryptingam, sąmoningam reguliavimui, siekiant padidinti ežerų biologinį produktyvumą.

KAIP MOTINAI

O tėviške,
turiu prisipažinti tau,
padangės vytury, - ir tau,
upeli mėlynas, - ir tau,
berželi žalias, - tau,
ir tau,
žiedeli iš laukų žalių:
aš jus labai labai myliu.
Man viskas tėviškėj brangu,
ir kai gėlių, ir kai sniegu
takai ir sodai aptaškyti,
ir vakaro tyloj, ir ryta,
kai aušroje, skaidriai nušvitę,
nudžiūsta rasos nuo laukų;
man viskas tėviškėj brangu,

jai šviesią pasaką seku
nuo tų dienų,
nuo tų laikų,
kai pirmąkart žengiau taku,
žaidžiau linksmam būry vaikų,
žodžius pirmuosius išgirdau:
Mama, Tėvynė, Tėviškė. . .
Ir pirmą kartą parkritau,
o geras tėvas tėviškai,
ranka pakėlęs, nuramino:
- Neverk, parkritusiam gimtinėj
žaidza ilgai neskaus krūtinės. . .
Užjaus draugai, o ir kaimynai
paguos - jie tavo širdgėlą girdės
ir skausmą nugalėt padės. . .
O tėviške,
dėkingas būsiu visad tau
už vaiko vygę ir takus,
mamos lopšinę ir draugus,
už ryto vėjo gūsi šiltą,
už gelsvą tavo žemės smiltį,
kurioj aš mažas parkritau,
piliakalni, senolių piltą,
pavasarinį pievų šilką
ir debesėlį ryto pilką. . .
Tėviške, tau,
aš tau vienai
dėkingas būsiu amžinai;
už praeitį dėkoju tau,
už dabartį dėkoju tau,
už ateitį dėkoju tau,
brangioji mano tėviške.
Laimingi būkite, tėvų namai,
šlamėkit, obelys, ramiai,
skardėkit, vyturiai, linksmi. . .
Tau, tėviške,
už tavo meilę tėvišką,
už tavo grožį dievišką
lenkiuosi aš
kaip motinai - žemai
žemai. . .
Tu - mano laimė, tėviške.

JONAS LAPAŠINSKAS

LLD reikalai

Kai skaitysite šį mano raštą, aš būsiu Lietuvoje. Manau sugrižti liepos mėnesio pradžioje. Prašau narių kantrybės: jeigu per tūlą laiką negausite greito atsakymo į jūsų laiškus, man atleiskite. Sugrižusi pasistengsiu skubiai užvilktus reikalus sutvarkyti.

Labai geros vietos vasaros metunarius sutikti piknikuose. Viena, paremiam sąvają spaudą, nes dauguma piknikų ruošiami mūsų spaudos naudai, o antra, tai galime atlikti ir Draugijos reikalų - bent išrinkti duokles.

Tikiu, kad sekančiam "Šviesos" numeryje galėsiu duoti konkrečius Pildomojo Komiteto tarimus prisirengti jubiliejiniam metams, kurie, kaip jau visi žinote, įvyks 1975 metais. Tikiu, kad pasiseks sudaryti planus 1975 metų almanachui ir šiems metams parūpinti naują knygą.

* * *

Su giliu liūdėsiu širdyje prisimenu mūsų buvusią Pildomojo Komiteto narę Liliją Kavaliauskaite. Kai ji buvo sveika, kai man tekdavo kur nors išvykti, ji visuomet padėdavo padirbėdama LLD.

* * *

Vasaros laiku dažniau sueiname. Prašyčiau nepamiršti Draugijos reikalų. Dar didelė dalis narių tebėra neužsimokėjusi duoklių už šiuos metus. Net dar yra ir tokių, kurie skolingi ir už keletą metų. Kuopų valdybos turėtų kiekviena proga, nelaukdamos susirinkimų, išrinkti duokles. Juk Draugijos gyvavimas priklauso nuo visų narių. Jei nemokėsime duoklių, neilgai bėgalėsime išsilaikyti.

IEVA MIZARIENĖ
CENTROSEKRETORĖ

